

İLK TÜRKÇE ÇOCUK DERGİLERİ VE “ÇOCUKLARA MAHSUS GAZETE”¹

Arş. Gör. Sena KÜÇÜK
Selçuk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
senayaman@selcuk.edu.tr

Özet

Ülkemizde çocuk dergilerinin tarihi *Mümeyyiz*'le başlar. *Mümeyyiz* 1869'da yayımlanmıştır. Bu tarihten *Çocuklara Mahsus Gazete*'ye kadar (1896) yirminin üzerinde çocuk dergisi çıkmıştır. Bunlar amaç, ilke, yöntem, bakış açısı, dil, içerik, yazar kadrosu, şekil ve süre açısından benzer özellikler gösterirler. *Çocuklara Mahsus Gazete*, profesyonel ve ilkeli yayın anlayışı ve istikrarlı çizgisiyle bunlardan ayrılır.

Eski harfli çocuk dergileri arasında en uzun süreli yayın olan *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki edebiyat verimlerinin ortaya konulması çocuk edebiyatı tarihi açısından önem taşımaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de şiir, fabl, hikâye, roman, tiyatro, anı, biyografi, gezi yazısı, mektup türünde eserler yer almıştır. Bu eserlerde konu ve ileti öne çıkmış, otoriter anlayışla kaleme alınan bu metinlerde sanatsallık çoğu zaman geri planda kalmıştır. Sekizinci ciltten itibaren yoğunlaşan çeviri metinlerle bu eksiklik giderilerek nitelikli ürünler ortaya konulmuştur.

Çocuklara Mahsus Gazete, Türkçe çocuk dergileri ve çocuk edebiyatı açısından önemli bir aşamadır.

Anahtar Kelimeler: *Çocuklara Mahsus Gazete*, eski harfli çocuk dergileri, çocuk edebiyatı

THE EARLY TURKISH CHILDREN'S PERIODICALS AND “ÇOCUKLARA MAHSUS GAZETE” [THE JOURNAL SPECIAL TO CHILDREN]

Abstract

The history of children's periodicals in our country has begun with *Mümeyyiz*. It was published in 1869. More than twenty children's periodicals were published from *Mümeyyiz* (1869) to *Çocuklara Mahsus Gazete* (1896). Those resemble each other in terms of aim, principle, method, point of view, language, content, authors, form and period. *Çocuklara Mahsus Gazete* differs from those with its professional and principled publication vision and consistent policy.

Çocuklara Mahsus Gazete has a great importance as the most long-lasting periodical with Ottoman letters from the aspect of literary efficiency given in history of children's literature.

There have been some genres such as: poem, fable, story, novel, play, biography, travel writing, letter in *Çocuklara Mahsus Gazete*. Subject and message are the essentials of these works. Aesthetic has generally under estimated in these texts written by authoritarian vision. After 8th volume, the deficiency was removed by translated works increasing, and qualified works were produced.

Çocuklara Mahsus Gazete is an important stage in terms of Turkish children's periodicals and children's literature.

Key Words: *Çocuklara Mahsus Gazete* [The Journal Special to Children], the children's periodicals with Ottoman letters, children's literature.

¹ Bu makale şu Yüksek Lisans tezine dayanmaktadır: Sena Yaman, *Eski Harfli Dergilerden Çocuklara Mahsus Gazete Tahlili Fihrist-İnceleme-Metin*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2004.

1. İLK TÜRKÇE ÇOCUK DERGİLERİ

19. yüzyıldan itibaren Batı'dan alınmaya başlanan yeni fikir ve türler gazete aracılığıyla geliştirilmiş, modern Türk edebiyatı gibi Türk çocuk edebiyatı da gazete/dergilerde doğmuştur. Tanzimat döneminde gazeteciliğin gelişmesi ile ilk çocuk gazete/dergileri de görülmeye başlar. İlk süreli çocuk yayınları genellikle haftalık ya da on beş günlük olarak çıkmalarına rağmen bunlar daha çok gazete gibi düşünülmüş, dergi, dolayısıyla çocuk dergisi kavramının yerleşmesi zaman almıştır. *Mecmua-i Neuresidegân* ve "ceride" olarak takdim edilen *Çocuklara Talim* dışında bu yayınlar için ya gazete tanımlaması yapılmış ya da herhangi bir adlandırmaya gidilmemiştir. Tanzimat'la başlayan bu belirsizlik Meşrutiyet döneminde de sürmüştür. (Okay, 1999: 17) Bununla birlikte çocuklara yönelik söz konusu yayınların hepsi dergi adı altında toplanabilir. (Alpay, 1980: 172) *Çocuklara Mahsus Gazete*'ye kadarki ilk dergiler, işledikleri konu ve kullandıkları teknikler açısından birbirlerine çok benzediği için "ilk dönem dergileri" olarak değerlendirilmektedir. (Emiroğlu, 1992: XIII)

İlk dönem çocuk dergileri şunlardır: *Mümeyyiz* (15 Ekim 1869), *Hazine-i Etfal* (1873/1874), *Sadakat* (23 Nisan 1875), *Etfal* (4 Haziran 1875), *Ayine* (14 Kasım 1875), *Arkadaş* (9 Ekim 1876), *Tercüman-ı Hakikat* (1880), *Aile* (27 Mayıs 1880), *Bahçe* (22 Ekim 1880), *Çocuklara Arkadaş* (1 Nisan 1881), *Çocuklara Kıraat* (23 Aralık 1881), *Vasita-i Terakki* (28 Nisan 1882), *Mecmua-i Neuresidegân* (1882/1883), *Etfal* (14 Ocak 1886), *Teşvik* (19 Nisan 1886), *Nümune-i Terakki* (7 Nisan 1887), *Debistan-ı Hired* (14 Nisan 1887), *Çocuklara Talim* (16 Aralık 1887), *Parça Bohçası* (1889/1890), *Mektep* (7 Ağustos 1891), ayrıca *Hadika* gazetesinin çocuk ilaveleri. (*İslam Ansiklopedisi* C. 7, 1965: 369, 370; Oral, 1967: 111-112, 153,154,157; Acaroğlu, 1970: 459-460; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 2, 1977: 159; Alpay, 1980: 177; Gençel, 1984: 185-186; Kür, 1991: V; Emiroğlu, 1992: 1; Okay, 1999: 11)

Türker Acaroğlu, 1896'da Selanik'te N.Vecdi takma adlı Necip Necati'nin *Çocuklara Rehber* isimli çocuk dergisi yayımladığı bilgisini vermektedir. (Acaroğlu, 1970: 459-460) Fakat bu dergi kataloglarda yer almamakta, iki kaynakta ismen geçmektedir. (*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 2, 1977: 159; Bayrak, 1994: 29) Muallim Ahmet Mithat tarafından Selanik'te çıkarılan 1897 tarihli *Çocuklara Rehber* dergisinin Ali Ulvi Elöve'nin kardeşi Necip Necati tarafından çıkarıldığı görüşünü destekleyecek bir kayıt/bilgi dergide de bulunmamaktadır. (Balci, 2002: 15) *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde *Türk Yavrusu*'nun tarihi 1894 olarak verilmişse de (C. 2, 1977: 159), katalogda 26 Eylül-3 Teşrinievvel 1329 (9-16 Ekim 1913) olarak geçmektedir. (Duman, 2000: 882; Gazi Ahmed Muhtar Paşa, 1993: 517) Meral Alpay, Zahit tarafından 1886'da Bursa'da çıkarılan *Mecmua-i Mükâleme* ile Kitapçı Arakel ve Muallim Naci tarafından 1888'de İstanbul'da çıkarılan *Vezâif-i Ebeveyn Yahut Lahika-i Talim-i Kıraat ve Mekteb-i Edeb* adlı iki isim verirse de bunlar kataloglarda yer almamaktadır. Cüneyd Okay'ın eserinde geçen Mehmet Şemsettin'e ait *Çocukların Cuma Günü Mektebi* de (Okay, 1999:

65-67) kitap niteliğinde bir eserdir. (Enginün, 2001: 36-37) *Terakki* gazetesinin çocuk ilavesi olarak çocuk dergileri arasında sayılan 16 Aralık 1870 tarihli *Terakki Eğlencesi*'nde (Oral: 1967: 111-112) ise “eğlence ve udhûkeye dair gazete” kaydı vardır. Ali Raşit tarafından on iki sayı olarak çıkarılan bu süreli yayın, aynı kişinin daha önce çıkardığı *Terakki*'nin (13 Mayıs 1870, on üç sayı) devamıdır. (Duman, 2000: 832, 835)

Kütüphanelerde kırk dokuz sayısı bulunan ve 15 Ekim 1869'da² yayın hayatına başlayan *Mümeyyiz*, kendinden sonraki çocuk dergilerine kıyasla uzun ömürlüdür. Çocukların ilgisini çekmek için her nüshası farklı kâğıtlara basılmıştır ve genellikle dört sayfadan oluşmaktadır. Kısa bir süre sekiz sayfa olarak çıkmıştır. İstanbul'da Sıtkı tarafından yayımlanan dergide hicrî yılın yanında miladi tarih de verilmiştir. Yazar kadrosu Sıtkı, Tevfik, Nedim, Emin, Hamit, Ahmet Fâik, Latif, Rifat, Süleyman Fâik ve Hulusî'den oluşmaktadır. Mahalle mektebi ve rüştiye öğrencilerine yönelik bir dergidir. “Mukaddime” ve “Maksud” başlıklı başyazılarda çocukların gazete/dergiye daha fazla ihtiyaç duyduğu ifade edilerek yayın ilkeleri çocukların güzel ahlakına, bilgilenmesine hizmet etmek olarak belirlenir ve çocukların kolay anlaması için sade bir dil kullanılacağı özellikle vurgulanır. *Mümeyyiz*'de eğitici ve ahlaki yazıların, nasihatlerin yanı sıra hikâyelere, fabl ve masallara, ansiklopedik bilgi içeren metinlere, okullardan haberlere, okuyucu mektuplarına, bilmecelere, öğretici metinlere, latife başlıklı fıkralara, yurt içinden ve dışından özellikle eğitimle ve çocuklarla, Prusya – Fransa savaşıyla ilgili haberlere, ilanlara ve reklamlara, ayrıca okuyuculardan gelen yazılara da yer verilmiştir. Dergide özellikle eğitimin önemi üzerinde durulmuş, başarılı öğrencilerin adları yayımlanmıştır. Çocuk terbiyesinin amaçlandığı hikâyelerin bir kısmı derginin yazarlarına, bir kısmı okurlara aittir. Bunlar “hikâye” veya “kıssa” başlığını taşımaktadır. Dergide yer alan fabllardan bir kısmı da çeviridir.

Mümeyyiz'in üzerinde durulması gereken bir diğer özelliği, hayal mahsulü birtakım faydasız sözlerden ibaret olduğu gerekçesiyle şiire yer verilmeyişidir. Dergide, şiir yerine matematik, coğrafya ve açık bir Türkçe ile yazılmış ahlak kitapları ile gerçek tarihi söz konusu eden eserlerin okunması ve yabancı dil öğrenilmesi tavsiye edilir. (Yaşar, 2001: 14) Okullarda dayatılan hükümet tarafından yasaklandığı, eğitimin yalnızca erkek çocuklar için değil, kız çocuklar için de kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Çocuklardan, aralarında cinsiyet, din ve ırk ayrımcılığı yapmamaları özellikle beklenir. Dergi, çocukların okumalarını kolaylaştırmak için bir süre harekeli olarak da basılmış, maliyet artışı yüzünden bu uygulamadan vazgeçilmiştir. (Acaroğlu, 1970: 459; Emiroğlu, 1992: 1-18; Yaşar, 2001: 12-20; Duman, 2000: 632; Bayram, 2005: 484-499)

Kataloglarda yer almayan ve tek sayısı Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı'nda bulunan *Hazine-i Etfal*'de herhangi bir tarih

² Rumi ve hicrî tarihler miladi tarihe dönüştürülürken şu eser esas alınmıştır: Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Takvîmü's-Sinîn*, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı-Dr. Hamit Pehlivanlı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993.

belirtilmemişse de yayımlanan kitap ve dergi ilanları 1873 veya 1874 tarihini vermektedir. Çocukların faydasını amaçlayan derginin yazarları Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şahane öğrencilerinden Kandiyeli Ali Refik ve Çengelköylü Şerafettin'dir. (Okay, 1999: 37-38)

Sadakat de aynı adlı günlük gazetenin haftalık ekidir. İlk sayısı 23 Nisan 1875 tarihini taşıyan dergi, altı sayı çıktıktan sonra 4 Haziran 1875'ten itibaren *Etfal* adıyla müstakil bir çocuk dergisi olarak yayımını sürdürmüştür. Pazar günleri çıkan dergi resimsizdir. Yayımcısı Tahsin'dir. Çocuklar için ayrı gazete gerekliliği, kavrama düzeyi ve fayda prensibiyle açıklanır. Vatana hizmet anlayışı doğrultusunda bilimin ve eğitimin zorunluluğu, okulda öğrenilenler dışında kitap ve gazete yoluyla birikim kazanmanın önemi vurgulanır. Dergide hikâye, mensur fabl, karşılıklı konuşma ve soru-cevap şeklinde düzenlenen muhavere, atasözü, okur mektubu türünden ürünler, matematik bilmeceleri bulunmaktadır. Eğitici ve öğretici yazılar yanında "Yaşamak" başlığıyla sağlık konuları da ele alınmıştır. *Sadakat* çok ilgi görmüş, ilk sayısı üç kez basılarak üç bin rakamına ulaşılmıştır. Dergide çocuk kitaplarından başka ilan yayımlanmamıştır. *Sadakat* adını bir çocuk dergisi için uygun bulmayan yayımcı, *Etfal* adıyla haftalık yeni bir gazete imtiyazı almıştır. *Etfal* resimlidir ve on yedi sayı çıkmıştır. Tahsin'in çıkardığı bu dergiler öğretici amaç taşır. Yazılarda genellikle M.R. imzası görülür. Öğrenmede öncelikli etmenin anlaşılabilirlik olduğu görüşünden hareketle dilde sadeleşmenin önemi üzerinde durulur. "Açık açık lakırdılarla" yazmaya özen gösterileceği bildirilir. *Sadakat*'te bu ilkenin gerçekleştirilmesine karşın *Etfal*'de dil ağırlaşmıştır. (Kür, 1991: 24-28, 38; Emiroğlu, 1992: 19-30; Duman, 2000: 723)

14 Kasım 1875'te Selanik'te yayımlanan *Ayine*'nin kırk bir sayısı bulunmaktadır. Mustafa tarafından çıkarılan, imtiyaz sahibi vekili Mahmut Hamdi olan *Ayine*, kadın ve çocuk dergisidir. (Duman, 2000: 160) Kadın kısmı ağırlıkta olan dergide çocuklar için köşeler de vardır. (Okay, 1999: 44-45)

19. yüzyılın gerek şekil gerek içerik olarak Batılı anlamda ilk çocuk dergisi sayılan (Okay, 1999: 48) *Arkadaş*'ın yayım tarihi 9 Ekim 1876, müdürü Tevfik, imtiyaz sahibi ve yazarı ise çocuk edebiyatını kitap ve gazete/dergi düzeyinde müstakil bir alan olarak ilk kez ele alan Şemsî takma adlı Mehmet Şemsettin'dir. Mehmet Şemsettin, çocukların gazeteye daha çok ihtiyacı olduğuna inanmakta ve bir öğretim aracı olarak gördüğü gazetenin dilinin çocukların anlayacakları sadelikte olmasını öngörmektedir. Çocuklar için *Arkadaş*, *Çocuklara Arkadaş* ve *Çocuklara Talim*'i yayımlayan Şemsettin, *Çocuklara Talim*'de, çocuklara yönelik yayınları arasında *Mektep* adlı bir dergiden söz ederse de, bu dergi kaynaklarda geçmemektedir. (Enginün, 2001: 35-39) *Çocuklara Talim*'de söz ettiği *Mektep*'in, *Çocukların Cuma Günü Mektebi* adlı eseri olduğu düşünülmektedir. (Okay, 1999: 66) Mehmet Şemsettin'in ilk çocuk dergisi *Arkadaş* on üç sayı devam etmiştir. Dergide özlü sözler, küçük hikâyeler, çeşitli eşya ve hayvan tanıtımları, Batı'daki gelişme ve icatlar, Osmanlı ve Avrupa basını hakkında bilgiler bulunmaktadır. O dönemde çıkan ve kapanan ya da kapatılan gazetelerin listesi de verilmiştir.

Arkadaş öğretici yönü ağır basan bir dergiyse de, çocuklara seslenmeyi başarmıştır. Mehmet Şemsettin, çocukların okuduklarını anlayabilmeleri için konuşur gibi yazacağını ifade etmiş, yazılarında bu ilkeye bağlı kalmıştır. Yazar, faydalıyı eğlenceli ve zevkli vermek ilkesi doğrultusunda anlatım yöntemi olarak soru-cevap tarzını kullanmıştır. Çocuk eğitimi konusunda anne-babaları sorumlu tutarak ebeveynlerin çocuklarının eğitimiyle yakından ilgilenmeleri, çalışma ve oyun zamanlarını düzenlemeleri, çocukluğun, ileriki yaşamda kilit rolü gördüğü gerçeğini göz önünde bulundurarak çocuklukta kazanılması gereken çalışma disiplini çocuklarına edindirmeleri gereğini ortaya koyan Şemsettin, kahvehanelerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine, bayram yerlerindeki oyuncakların küçük çocuklar için tehlikesine de işaret etmiştir. (Kür, 1991: 63; Emiroğlu, 1992: 31-46; Okay, 1999: 48)

Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı 1880 tarihli *Tercüman-ı Hakikat*'in idari işlerden sorumlu ismi Selanikli Tevfik [İlhami], yazı işleri sorumlusu Mehmet Cevdet'tir. Aynı adlı gazetenin rüştiye öğrencileri için çıkardığı ek olan dergi yirmi altı sayı sürmüştür. (Duman, 2000: 843) Şeyhü'l-muharrirîn olarak isim yapan Mahmut Sadık ilk yazısını öğrenci iken burada yayımlamıştır. (Acaroğlu, 1970: 460)

Mihran'ın çıkardığı *Aile* de kadın ve çocuk dergisidir. 27 Mayıs 1880'de yayın hayatına başlayan ve kataloglarda üç sayısı bulunan derginin yazarı Şemsettin Sami'dir. (Duman, 2000: 116)

Bahçe 22 Ekim 1880 tarihinde çıkmaya başlamış ve kırk sayı sürmüştür. Yazı işlerinden Nihal Avni sorumludur. İmtiyaz sahibi Kemal Efendi'dir. Derginin çıkış amacı gazeteciliğin gelişmesi ve ülkenin ilerlemesi ülküsüne bağlıdır. Bilim ve fenni önceleyen ve resimli olan dergide çocukların canlarının sıkılmaması amacıyla edebiyat ve faydalı eğlence sayfalarına da yer verileceği ifade edilmiş, dergi “ulûm ve fûnûn ve edebiyattan bâhis...” takdimiyle yayımlanmıştır. “Mütenevvia” başlığı altında verilen anlatılarda hikâye ve masal unsurları yer alır. Soru cevap yöntemi bu dergide de uygulanmıştır. Eğitici, bilgilendirici ve eğlendirici ürünleri ve Batı dillerinden çeviri hikâyeleriyle Avrupai bir dergi görünümündeki *Bahçe*, önemli çocuk dergilerindedir. Çocuklara yönelik dergilerin önemine değinilerek okur sayısını artırmak amacıyla derginin fiyatının yarıya indirilmesi kayda değerdir. Çeşitli ülkelerin okuma yazma oranlarını gösteren, fakat Osmanlı Devleti'nin yer almadığı çizelge de *Bahçe*'nin dikkat çeken sayfalarındandır. (Emiroğlu, 1992: 47-55; Okay, 1991: 53)

Çocuklara Arkadaş da Mehmet Şemsettin imzalıdır. İlk sayısı 1 Nisan 1881 tarihini taşıyan ve on beş günde bir resimli olarak yayımlanan derginin on iki sayısı bulunmaktadır. “İbtida” başlıklı ilk yazıda çıkış amacı şöyle belirtilir: “...etfâl-i vatanın tahsîl ü ilme hâhişlerini artırır bir yolda, edebiyattan güzel güzel makaleler ve hikâyeler yazmak üzere...” (Kür, 1991: 65) Hikâyelerin ve diğer yazıların kolay anlaşılmasını sağlamak üzere metnin özetini ve ana fikrini içeren anahtar kelimeler Türkçe, Arapça ve Farsça karşılıklarıyla verilmiştir. *Çocuklara*

Arkadaş'ta, *Arkadaş'ta* olduğu gibi yazılar çocukların düzeyine uygun sadelik, açıklık ve kısalıkta, zaman zaman diyalog üslubunda kaleme alınmışsa da dergide öğreticilik esastır. Hikâyelerin ders bölümünün diğerlerinde olduğu gibi açıkça verilmeyip sezdirilmeye çalışılması çocuk edebiyatı için önemli bir gelişmedir. *Çocuklara Arkadaş'ın* her sayısında bir hayvan tanıtılmakta, tabiat ve fenle ilgili eğitici yazılar, İstanbul'un tarihî yerlerini, camilerini, semtlerini tanıtıcı yazılar ve hikâyeler bulunmaktadır. Okuyucu mektuplarına da yer verilmiştir. Dil konusunda sistemli olmasa da Türkçeleştirme çabaları gözlenir. (Kür, 1991: 79-81; Emiroğlu, 1992: 56-67)

İlk sayısı 23 Aralık 1881'de çıkan *Çocuklara Kıraat* on sekiz sayı sürmüştür. On beş günlük yayın yapan bu dergi, iptidai ve sıbyan mektepleri öğrencilerine yöneliktir. Çıkış amacı, çocukların okuma alışkanlığı kazanmasını sağlamak olarak belirtilir. Yazarı Mehmet Ziya olan *Çocuklara Kıraat'ta* eğitimle ilgili yazılar ağırlıktadır. Bu, derginin okurları arasına öğretmenleri ve velileri de katmıştır. Mehmet Ziya, eğitim ve öğretim yöntemleri, müfredat ve ders kitapları, eğitim öğretimin yaygınlaştırılması, kızların okutulması üzerinde önemle durmuştur. Çocuklar için de bentlere, resimli hikâyelere ve eğlencelere, ayrıca kız çocuklar için dikiş ve çeşitli el işlerine dair yazılara yer verileceği belirtilmiştir. Dergide çeviri yazılar, okuyucu mektupları ve yazıları, okullardan haberler de yayımlanmıştır. Ayrıca Osmanlı, Avrupa ve Uzak Doğu şehirleriyle ilgili resim ve yazılar da yer almıştır. *Çocuklara Kıraat'la* ilgili değinilmesi gereken önemli bir nokta da, gelen mektuplar üzerine bir süre sonra insan ve hayvan resmi yayımlanmayacağına duyurulmasıdır. Fakat bu uygulama uzun sürmemiştir. İmla bahislerinin de yer aldığı dergide sade dil vurgusu yapılıyorsa da derginin bu ilkeye uygun yayın yaptığı söylenemez. (Kür, 1991: 101-103; Emiroğlu, 1992: 67-80; Okay, 1999: 59-61)

Serafim tarafından çıkarılan *Vasita-i Terakki'nin* yazarları Fahri, İsmail ve İhsan'dır. 28 Nisan 1882'de okurla buluşan ve on beş günde bir yayımlanan derginin dört sayısı bulunmakta, her sayısı altı sayfadan oluşmaktadır. Dergi, yazarlarının tarih öğretmeni olmaları dolayısıyla tarih ve coğrafya ağırlıklıdır. Kısmen fennî konulara yer verilmiştir. Dinî içerikli yazıların da bulunduğu dergide edebiyat ürünleri ve eğlenceli bölümler yer almamaktadır. (Emiroğlu, 1992: 81-85)

Mecmua-i Nevresidegân 1882/1883 (rumi: 1298) tarihlidir ve dört sayısı mevcuttur. Yazarları H. Tayfur, S. Asaf, Y. Vasfi'dir. (Duman, 2000: 543) Rüştiye seviyesindeki derslerle bağlantılı konuların ele alındığı zayıf bir dergidir. (Okay, 1999: 54)

Etfal, daha önce aynı adla yayımlanan dergiden farklıdır. Doktor Memduh tarafından çıkarılan bu dergi 14 Ocak 1886 tarihlidir. Yirmi üç sayısı bulunan *Etfal* resimlidir. Yazı işlerinden Ziya Efendi sorumludur. Rüştiye ve daha yüksek seviyedeki öğrencilere yöneliktir. Eğitici ve ahlaki yazıların ağırlıkta olduğu dergide

resimli hikâyelere, Batı kültürüne dair yazılara da yer verilmiştir. *Etfal*, ortalama düzeyi aşmamıştır. (Okay, 1999: 70)

Teşvik, 19 Nisan 1886'da çıkmaya başlamış, üç sayı sürmüştür. “Ulûm ve fûnundan ve edebiyattan bahseder ve mekâtib şâkirdânına mahsus olmak üzere on beş günde bir neşrolunur” takdimiyle yayımlanmıştır. İmtiyaz sahibi Mehmet Necatî olan *Teşvik* İstanbul'da çıkmıştır. Bayezit Devlet Kütüphanesi'nde 1-2, Bursa İl Halk Kütüphanesi'nde 8 ve 12, İstanbul Belediye Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı'nda 1-2, Edirne İl Halk Kütüphanesi'nde 1-12, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde 1-3, İSAM'da 1-3. sayıları kayıtlıdır. (Duman, 2000: 845)

7 Nisan 1887'de çıkmaya başlayan *Nümûne-i Terakki*, aynı adlı özel okulun yayın organıdır. Önce haftalık olarak çıkan dergi, daha sonra on beş günde bir yayımlanmış, toplam dokuz sayı sürmüştür. İmtiyaz sahibi olan okul müdürü Mehmet Nadir, aynı zamanda *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin de yazarları arasındadır. Dergide ondan başka Mazhar, Nuri ve Murat isimleri görülür. Mehmet Nadir, eğitim gören öğrencilerin sayısının azlığından bahisle, herkesin devletten iş beklemesinin yanlışlığına işaret eder. Her seviyeden öğrenciye yönelik bölümler bulunacağı belirtilen dergide okul dersleriyle bağlantılı bölümler ağırlıktadır. Eğitim yöntemleriyle ve sağlıkla ilgili yazılar da yer almıştır. Başlangıçta iptidai öğrencilerine yönelik basit hikâye ve nasihatler dışında edebiyata yer verilmemişse de, son sayılarda Jules Verne'in *Balon ile Beş Hafta Seyahat* adlı eserinin tefrikasına başlanmıştır. (Okay, 1999: 72-77)

“Akıl mektebi” anlamına gelen *Debistan-ı Hired*'in imtiyaz sahibi Giridî H. Tahsin'dir. Dergi, İranlılar'a ait *Debistân-ı İraniyan* okulunun yayın organı olan derginin tek sayısı bulunmaktadır. 14 Nisan 1887 tarihli dergideki yazıların tamamı Türkçedir. Derginin amacı, öğrencilerin bilgi yönünden ilerlemelerini sağlamak olarak açıklanır, öğrencilere siyasi gazete okumayıp ilim öğrenmeleri salık verilir. *Debistan-ı Hired*'de her seviyede öğrenciye seslenen yazılar bulmak mümkünse de amatör bir dergi görünümündedir. (Okay, 1999: 78-84)

Çocuklara Talim'in ilk sayısı 16 Aralık 1887 tarihlidir. Mehmet Şemsettin'in çıkardığı son, ceride niteliğinde bulunan ilk çocuk dergisidir. Resimli olarak dokuz sayı yayımlanan derginin her sayısı farklı bir renkte basılmıştır. Yöntem ve içerik olarak önceki iki dergiden farksız görünen dergide yer alan yazıların birçoğu, yazarın daha önce çıkardığı dergilerden alınmıştır. Mehmet Şemsettin'in eğitici tutumunun ve dili Türkçeleştirme çabalarının bu dergide de sürdüğü görülmektedir. (Kür, 1991: 115; Emiroğlu, 1992: 86-95; Okay, 1999: 87)

Parça Bohçası 1889/1890 (rumi: 1305) tarihli bir aile dergisidir. Kurucuları Hatice Semiha ve Rebia Kâmile'dir. Mevcut tek sayısı, program ve ön söz nüshasıyla birlikte Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndedir. (Duman, 2000: 69-70)

7 Ağustos 1891 tarihinde çıkmaya başlayan *Mektep*'in imtiyaz sahibi Kitapçı Karabet, müdürü Ebü'l-Feyz Hakkı, başyazarı da İsmail Hakkı'dır. “Edebî ve hikemi, fennî risale” takdimiyle yayımlanan dergi resimlidir. Derginin 1-2.

ciltleri 1-100, 3-4. ciltleri 1-39 ve 4-5. ciltleri 1-72 sayıdır. (Duman, 2000: 553-554)

Bunlardan başka Ebüzziya'nın çıkardığı *Hadika* da düzensiz aralıklarla çocuk ekleri vermiştir. (*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C.1, 1977: 159)

Mümeyyiz, *Sadakat* ve *Tercüman-ı Hakikat* aynı adlı günlük gazetenin haftalık çocuk ekiyken, *Nümune-i Terakki* ve *Debistan-ı Hired* okul dergisi, *Ayine*, *Aile* ve *Parça Bohçası* aile dergisi, diğerleri ise müstakil çocuk dergileridir. İlk dönem çocuk dergileri uzun ömürlü olamamışlardır. Bunun sebepleri arasında okur sayısının azlığı ve maddi imkânsızlıklar başta gelmektedir. Yayınların nitelik yönünden zayıf oluşları, çoğu zaman bir veya birkaç isme endeksli yayın yapılması da önemli etkenlerdir. Haftalık olarak yayımlanan çocuk dergilerinin çıkış yeri genellikle İstanbul'dur. *Aile Selanik*'te çıkmıştır. İlk çocuk dergileri okur kitlesi oluşturmak gayesiyle ödüllü bilmece köşeleri düzenlemiştir.

Eski harfli ilk çocuk dergileri çocuklar için eğitici, öğretici ve eğlendirici amaç taşırlar. Fen, matematik ve diğer bilim alanlarının ağırlık kazandığı bu dergilerde çocuk edebiyatı fazla gelişme imkânı bulamamıştır. Şiir, roman ve tiyatro türlerinin yer almadığı bu yayınlarda masala ve hikâyeye de gerektiği kadar yer verilmemiştir.

İlk çocuk gazete/dergileri, gerek işlevleri gerekse dönemin şartları gereği siyasetin dışında kalmışlardır. Sultan Abdülaziz döneminde basına getirilen kısıtlamalar İkinci Abdülhamit döneminde daha ağırlaşmış, basına, yazıların, ilgili kurulun kontrolünden geçerek gerekli durumlarda düzeltme yapılabilmesi, Padişah'la ilgili olumsuz yazı yayımlayan gazetelerin kapatılması gibi sınırlılıklar getirilmiştir. Bu, çocuk gazete/dergilerine, siyasetin dışında kalmaları ve Padişah'a bağlılık ifadelerinin önemli yer tutması şeklinde yansımıştır. (Topuz, 1973: 42-66; İnuğur, 2002: 258)

Bu süreçte basın sıkı bir denetime uğramıştır. Siyasetten uzaklaşan gazete ve dergiler fennî konulara eğilmiş, bilim adamlarının hayatları, bilimsel, teknolojik, coğrafi gelişmeler, bilinmeyen ülke ve uygarlıklar, ilginç yönleriyle hayvanlar konu edilmiştir. Bu tutum, popüler romanın da önünü açmış, maceraya, seyahate, fenne, polisiyeye dayalı romanlar geniş ilgi görmüştür. (Berkes, 2002: 368-369)

Dil ve imla konusu da ilk dönem çocuk dergilerinde yer almıştır. Bu dergilerin genellikle ilk sayılarında, çocukların daha kolay anlamaları için sade bir dil kullanılacağı ifade edilerek yazı gönderenlerin de buna özen göstermeleri istenir. *Mümeyyiz*'de, çocuklara Arapçadan önce kendi dillerinin öğretilmesi gereği üzerinde durulur. "Gazete" ve "ceride"ye karşılık Türkçe bir kelimenin bulunmamasından yakınılır, imladaki karışıklığına değinilir.

Eski harfli ilk Türkçe çocuk dergileri büyük oranda dergi özellikleri göstermelerine rağmen "gazete" olarak nitelendirilmişlerdir. Bu çelişki en açık şekilde *Çocuklara Mahsus Gazete* adlandırmasında görülmektedir.

Çocuklara Mahsus Gazete, ilk dönem çocuk dergileriyle ikinci dönem çocuk dergileri arasında bir köprü işlevi görmesi ve en uzun süreli Osmanlı çocuk dergisi olması bakımından önem taşımaktadır. (Emiroğlu, 1992: XIII)

2. ÇOCUKLARA MAHSUS GAZETE

2. 1. Künye Bilgileri ve Şekil Özellikleri

On iki yıl aralıksız yayımlanarak altı yüz yirmi yedi sayıya ulaşan *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin imtiyaz sahibi İbnü'l- Hakki Mehmet Tahir'dir. Ziya Şakir Soku derginin yayımcıları arasında sayılırsa da (Bayrak, 1994: 28), dergide bu bilgiyi doğrulayacak bir kayıt yer almamaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete, yayın hayatına: “Zükûr ve inâs, etfal-i vatanın tezhîb-i ahlakına ve tevsî-i malumatına hâdim olarak şimdilik haftada bir çıkar ve her şeyden bahseder Osmanlı gazetesidir.” takdimiyle 21 Mayıs 1896 günü başlamış, son sayısını 13 Ağustos 1908'de çıkarmıştır.

Çocuklara Mahsus Gazete, bazı kaynaklarda *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin eki olarak geçmekteyse de iki dergi arasında, aynı kişi tarafından çıkarılması, *Hanımlara Mahsus Gazete* yazarlarının yazılarının zaman zaman *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yayımlanması ve *Çocuklara Mahsus Gazete*'de *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin ilanlarına yer verilmesi dışında organik bir bağ yoktur.

Çocuklara Mahsus Gazete en uzun süre yayımlanan Osmanlı çocuk dergisidir. Derginin Bayezit Devlet Kütüphanesi'nde yüz on üç; İstanbul Belediye Kitaplığı'nda dört yüz elli altı; Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde üç yüz otuz dört; Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde altı yüz yirmi dört; Millî Kütüphane'de beş yüz otuz; Millet Kütüphanesi'nde iki yüz yetmiş yedi; Sinop İl Halk Kütüphanesi'nde (Rıza Nur Kütüphanesi) yüz otuz altı; Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi'nde seksen sekiz; Akşam Gazetesi Kütüphanesi'nde (Tercüman Gazetesi) altmış altı sayısı bulunmaktadır. (Duman, 2000: 232-233) Derginin Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndeki koleksiyonunda yalnızca üç sayısı eksiktir ve bu eksik sayılar da diğer kütüphanelerden temin edilebilmektedir. Derginin ilk cildini kapsayan bir çalışma yapılmıştır. (Gültürk, 1981)

Fiziksel olarak normal bir çocuk dergisinden farksız gibi görünen *Çocuklara Mahsus Gazete*'yi cazip kılan, içindeki resimlerdir. Kendinden önceki bazı çocuk dergileri gibi renkli kâğıda basılmamıştır. Yazıları normal büyüklüktedir. Bazı yazılara başlık konulmaması ve altında yazar adının bulunmaması, çoğu zaman yazıların başlangıcını ve sonunu tespit etmeyi güçleştirmektedir. Bu da çocuklar için dikkatli bir okumayı gerektirir. Bununla birlikte sayfa düzeni başarılıdır. Derginin boyutları sekizinci cilde kadar 24X27,5 ebadındadır. Sayfa sayısı sekizdir. Sekizinci ciltle birlikte derginin boyutu küçülmüş, sayfa sayısı on altıya çıkmıştır. On birinci senenin ikinci dönemiyle on ikinci senenin ilk döneminde dergi, gazete

boyutlarına ulaşmış, sayfa sayısı dörde düşmüştür. Fakat son otuz altı sayı yine eski ebadında ve sekiz sayfa olarak yayımlanmıştır.

Dergi her hafta, Padişah'ın doğum ve tahta çıkış yıl dönümlerine rastlayan günler dışında perşembe günleri yayımını aksatmadan sürdürmüş, istikrarlı bir çizgide ilerlemiştir. Bayram haftalarında dergi çıkmamıştır. Yayınla ilgili değişiklikler bir hafta önceden duyurulmuştur. 31-54. sayılar arasında dergi haftada iki kez çıkmıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete*'de ilk dönemlerde okuyucular tarafından gönderilen yazı ve mektuplar da yayımlanmıştır. Zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte 297. sayıdan (C. 6) itibaren derginin Fransızca adı - *Journal Pour Les Enfants*- ve yayın bilgileri ilk sayfada yer almıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin ilk üç yüz elli altı sayısı ile sonraki sayılar arasında belirgin bir farklılık vardır. Dergi zamanla kendini geliştirmiştir. Sekizinci ciltten itibaren dergiye yeniden numara verilmiş ve her elli sayıdan sonra numara 1'e dönmüştür.

On iki yıl yayımını sürdüren *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin yazar kadrosunda değişik isimler görülür. Derginin devamlı yazarları arasında Ahmet Fâik, Fâik Sabri [Duran], M. Tevfik, İlyas Sükûti, Hocazade Ali Vasfi, Aziz Hüdayi, Ebu'l- Muhsin Kemal, H. Kemal, İbrahim İhsan, İbnü'l- Hasan M. Asım, Ali Muzaffer, Mehmet Raif, M. Halit, Abdülbaki Sadık, Birecikli N. Ekrem gibi isimler bulunmaktadır.

2.2. Yayın İlkeleri

Çocuklara Mahsus Gazete, devrin pasif basın rejiminin paralelinde bir yayın sürdürmüştür. Her sayının ilk yazısı Padişah'ın o haftaki Cuma namazının süslü bir dille anlatıldığı "Selamlık Resm-i Âlisi" başlığını taşır.

Yer verdiği çok çeşitli konulara dair resimlerle görsel bakımdan çocukların ilgisini çekmeyi başaran *Çocuklara Mahsus Gazete*'de, bir çocuk dergisinde bulunması gereken hemen her türlü yazıya rastlamak mümkündür. Okuyucularla haberleşmeyi sağlayan açık mektuplar, reklamlar, ilanlar, kampanyalar, bilmeceler, bilmece cevapları, bilmeceyi doğru cevaplayanların ve ödül kazananların listesi, okullardan haberler, sınav sonuçları ve başarılı öğrencilerin listesi gibi okuyucularla aradaki bağı güçlü tutmayı sağlamaya yönelik kısımlar yanında ağırlıklı olarak öğrencilerin her alanda kendilerini geliştirmelerine yönelik öğretici fen, matematik, coğrafya ve genel kültür bilgilerini içeren makaleler, eğitici sohbet yazıları ve edebiyat ürünleri, eğlendirici fıkra ve bilmeceler yer almıştır.

Şiir, fabl, hikâye, roman, tiyatro, anı, biyografi, gezi yazısı ve mektup dergide yer alan edebî türlerdir. Yazısız resimli hikâyeler de bulunmaktadır. Bugün çok başka bir tür için kullanılan makale, *Çocuklara Mahsus Gazete*'de bilgi yazıları, kimi zaman da hikâye yerine kullanılmıştır. Sohbet yazılarının konusu da fennî veya eğitici. Öğrencilere ait denemeler de yayımlanmıştır.

Sekizinci ciltten itibaren dergide çeviriler yoğunluktadır. Bitkileri ve hayvanları tanıtan basit konulardan uzak ülkelerin yaşamlarını anlatan roman ve

gezi yazılarına kadar dergide yer alan yazıların hemen tamamı çeviridir. Bu, çocukların nitelikli bir dergi okumalarını sağlamakla birlikte yabancı kültür değerlerine yoğun şekilde maruz bırakılmaları sonucunu da doğurmuştur. Yabancı imparatorların, prenslerin, generallerin resimlerinin bir kahraman edası içinde basılacak kadar bilinçsiz bir tutum içine girilmesi, haberler arasında yerli bir habere neredeyse rastlanmaması, üzerinde durulması gereken noktalardır. İlk yıllarda çeviri yazıların hangi dilden aktarıldığı belirtilmekle yetinilmiş, ilerleyen zamanlarda yazar, çeviren bilgilerine ve zaman zaman yazarların ayrıntılı biyografilerine de yer verilmiştir. İmzasız yazı ve hikâyelerin telif veya çeviri olduğu içerikten anlaşılmaktadır. Sekizinci ciltle birlikte şiir tamamen göz ardı edilmiş, hikâyeler arasında da telif olanlar son derece azalmıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete*'den önce çıkmış hiçbir çocuk dergisinde çeviriye bu kadar yer verilmemiştir. (Emiroğlu, 1992: 101) Çevirilerin büyük çoğunluğu Fransızcadandır. Yazılar gibi resimlerin çoğunluğu da yabancı yayınlara dayanmaktadır.

Dergi, amacını mukaddime mahiyetindeki “Tahdîs-i Nimet” başlıklı yazıda açıklamıştır. Basının gelişmesi ile ülkenin gelişmişlik düzeyi arasında paralellik kurularak ülkenin aydınlanması için gazetelerin çoğalması gereği ifade edilir. Eğitimin önemi üzerinde durulan yazıda ülke çapında eğitim ve öğretime verdiği önem ve özellikle *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin çıkmasına “irade buyurması” dolayısıyla Sultan Abdülhamit'e şükran hisleri dile getirilir. Vatana ve millete gelecekte hizmet edecek çocukların iyi yetişebilmeleri için nitelikli bir gazeteye ihtiyaç duyulduğu belirtilerek *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin bu boşluğu dolduracağı kaydedilir.

Dergide çocukları ilgilendiren konuların ele alınacağı ifade edilir. Pedagoji biliminin geliştiğine işaret edilerek meslek seçimi konusunda okullardaki yanlış yönlendirmelere değinilir. Meslek seçiminde çocuğun kişiliğinin esas alınması gerektiği, meslekler hakkında bilgi veren en yararlı kaynağın gazeteler olduğu vurgulanır.

Çocukların küçük yaşta okudukları kitapların, seviyelerinin üstünde olduğu belirtilerek bu çağda roman okumanın faydalı olmadığı, ilk sayıya yer alan “Tahdîs-i Nimet” başlıklı yazıda şöyle açıklanmıştır: “Çocuklarımız hâlî vakitlerinde okudukları kitapların ekseriyetini derece-i tahsillerinin fevkinde bularak temin-i istifade edemiyorlar, öyle zamanlarda roman mütalaa ederlerse fayda yerine mazarrat görüyorlar.” (S. 1, 21 Mayıs 1896: 1-2) Bu görüşler, çocuk eğitimi konusunda kısıtlayıcı, otoriter tutumu göstermektedir. Daha sonra, çocuklar için yazılmış okuma kitaplarının yeni bilgiler içermemeleri sebebiyle ihtiyacı karşılayamadıkları ileri sürülür. Derginin çıkış amacı, çocuklara yeni bilgiler aktaracak ve onların anlayacakları şekilde yazılara yer verecek bir gazetenin gerekliliği ile açıklanır:

“Bu gazete evlatlarımızın küşâyış-i zihinlerine, terakki-i malumatlarına, tezyîd-i istifadelerine hizmet etmek için tesis edilmiştir. Binaenaleyh her nüshamızda fennî ve gayr-ı fennî, nâfi' makaleler, lezzetle mütalaa olunur

seyahatnameler, faydalı ve ilmî mubahaseler, latif latif fıkralar, ahlaki bentler, küçük romanlar, her nevi havadis-i fenniye ve medeniyeyi bulunduracağı gibi icabına göre küçük büyük parça resim ile onlara müfteriğ tarifât ve tevsi-i malumata hizmet eder sualler vesaire derc olunacaktır.” (S. 1, 21 Mayıs 1896:1-2)

Yayın hayatı boyunca dergide, çıkış yazısında belirtilen fennî konulara, seyahat yazılarına, çeşitli derslerle ilgili (tarih, coğrafya, kozmografya, matematik, edebiyat) bilgilere, hikâyelere, romanlara, fıkralara, çalışkan ve ahlaklı olmayı telkin eden şiirlere, çeşitli ülkelerde eğitim öğretimle ve diğer konularla ilgili haberlere, bilmecelelere, zekâ sorularına yer verilmiştir.

Dil, dönemin edebî yönelimi olan Servet-i Fünûn’a göre daha sade ise de bir çocuk dergisi için kimi zaman ağırlaşmaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete, özellikle ilk yayın döneminde okurla etkin bir iletişim içinde olmuş, bunu muhaberat ve bilmece köşeleriyle gerçekleştirmiştir. Özellikle “İmtihan”, “Bilmece”, “Mesele”, “Müsabaka”, “Fennî Suallerimiz”, “Sual” başlıklarını taşıyan ödüllü bilmece köşesi okurların dergiye ilgisini sürekli kılmaya yöneliktir. Soruyu doğru cevaplayarak varaka-i takdiriye kazananların isimleri yayımlandığı gibi on tane varaka-i takdiriye biriktirene kitap, beş kitap biriktirene de pergel takımı, yazı takımı, masa saati, cep saati, yazı çantası, gazeteye abonelik, yazı masası, yazı dolabı, çeyrek Osmanlı lirası gibi ödüller verilmiştir. Ayrıca *Çocuklara Mahsus Gazete*, *Hanımlara Mahsus Gazete* ve *Hanım Kızlara Mahsus Gazete*’deki bilmeceleleri doğru cevaplayanlara da zikir-i cemil ödülü verilir. Bu, üzerinde çocuğun adının yazılı olduğu süslü bir kâğıttır.

Çocuklara Mahsus Gazete’de duyuru, ihtar, taziye, tebrik, teşekkür, düzeltme gibi ilanlarla reklamlar da yer almıştır. Derginin ilk yıllarında profesyonel bir reklam anlayışından söz edilemez. Reklam niteliğindeki ilanlar, derginin yazarlarına ait veya derginin idarehanesinde satılan kitaplar için küçük bir köşede resimsiz ve vurgusuz olarak verilmiştir. Son yıllara gelindiğinde ise reklamlar okurun dikkatini çekecek şekilde resimli ve özenli hazırlanmış, bunun için özel sayfalar ayrılmıştır. Bu değişim reklam metinlerinin üslubuna da yansımıştır. Ayrıca reklamlar içinde kitapların oranı giderek düşmüştür. Dergi, gazete, açıklamalı harita, takvim, cep sözlüğü reklamları yanında özel okul ve özel hoca ilanları, son yıllarda kitabevi, şekerlemeci, elbise-ayakkabı mağazası, resmî iş takip bürosu, banka, fotoğrafçı, doktor, dişçi, eczacı, tiyatro kumpanyası, cambazhane, mesire yeri, çamaşır makinesi, dikiş makinesi, dikiş kutusu, çakı, tıbbi malzeme, sigara kâğıdı gibi her türlü reklam dergide yer almıştır. 10. cildin 34. sayısından itibaren “Küçük İlanlar” köşesinde, belli bir ücret karşılığında satılık ev, arsa, bisiklet, kartpostal koleksiyonu ilanları ve kayıp ilanları da yayımlanmıştır.

2. 3. Yazar Kadrosu

On iki yıl yayın yapan *Çocuklara Mahsus Gazete*, bu sebepten geniş bir yazar kadrosuna sahiptir. İlk yıllarda dergiye dışarıdan yazı kabul edilmesi de bunda başlıca etkidir. Bu yazıların çoğu da öğrencilere aittir. Yazar kadrosu her

yıl giderek azalan derginin sayfalarında özellikle sekizinci ciltten sonra amatör kalemlere yer verilmemiştir.

Dergiye yazı gönderenler daha çok öğretmen ve öğrencilerdir. İstanbul dışında en çok yazı gönderilen şehir Selanik'tir. Bu durum, Selanik'in kültürel düzeyi yüksek, yeniliklere açık bir şehir olmasıyla yakından ilgilidir.

Derginin yazarları, özellikle son yıllarda çeviriye yönelmişlerdir. Ayrıca sağlık, fen ve ziraat alanında yazılmış dizi yazılar da çeviri veya çoğunlukla bir eserden aktarmadır. Gramerle ilgili yazılar İlyas Sükûti'ye aittir. Jimnastik ve futbol gibi sporlarla ilgili uzun yazılar da çoğu zaman bir kaleminden çıkmıştır.

Edebiyat metinlerinin yazarları arasında tanınmış isimlere az rastlanmaktadır. Bunun sebebi, çocuk edebiyatının yeni gelişmeye başlamasının yanı sıra edebiyatçıların bu alanı önemsememesidir. (Acaroğlu, 1944: 9) Recaizade Ercüment Ekrem, Mehmet Tevfik, Emine Semiye [Yularkıran] ve daha önce yayımlanmış olan eserleriyle Sümbülzade Vehbi, Recaizade Mahmut Ekrem, Muallim Naci, Süleyman Nesip, İsmail Safa gibi isimler *Çocuklara Mahsus Gazete* sayfalarında görülür.

Çocuklara Mahsus Gazete'deki şiiirlerin önemli bir kısmı Sadi'ye aittir ve daha önce *Çocuklara Rehber*'de yayımlanmış, *Çocuklara Mahsus Gazete*'de “*Rehber*'den” ifadesiyle verilmiştir. Şairin özellikle *Rehber*'in yayımlanmadığı dönemlerde ilk defa *Çocuklara Mahsus Gazete*'de çıkan şiiirleri de bulunmaktadır. “Deli şiiir” diye de anılan Sadi, çocuk şiiirlerinde Sirozlu Sadi imzasını kullanmıştır. Aslen Harputlu olan İstanbul'da eğitim gören şiiir, Selanik Mekteb-i Osmani müdürlüğü, Dırma ve Siroz polis komiserliği görevlerinde bulunmuş, Siroz'da öğretmenlik yaptığı dönemde Bulgar hükümetince verilen nişan sebebiyle öğretmenlikten alınmıştır. Ardından yine çeşitli memurluklarda bulunmuş, son olarak Senice livası tahrirat müdürü iken Balkan Harbi sırasında Senice'nin işgali üzerine tutuklanmış, altı ay sonra İstanbul'a kaçmıştır. Daha sonra İzmir'e giderek Darümuallimat'ta öğretmenlik yapan şiiir, 1916'da İzmir'de kalp rahatsızlığından vefat etmiştir. “Deli şiiir” imzasıyla *Tercüman-ı Hakikat*, Selanik'te çıkan *Asır*, *Mütalaa*, *Çocuklara Rehber*, *Ceride-i Sofiye* dergilerinde şiiirleri yayımlanan Sadi, Selanik'te *Gonce-i Edeb* ve Üsküp'te *Yıldız* isimli iki edebiyat dergisi çıkarmış, *Açık Türkçe* adlı alfabeyle dair bir risale hazırlamıştır. Sadi, şiiirlerinin konusunu genelde okul hayatından seçmiş ve uzun manzum hikâye tarzında kaleme almıştır. (İnal, 1988: 1556-1557) Sadi'nin *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yayımlanan şiiirleri şunlardır: “Büyük Fikirli Çocuk”, “Mektep”, “Ahlaki Kıtalar”, “Bir Kitabe”, “Zavallı Masume”, “Üç Çocuk Arasında”, “Faydasız Bir Nedamet yahut Çocuklara İbret”, “Pisboğaz Çocuk”, “Pis Çocuk”, “Fare Kapanda”, “Mektep”, “Yalancılık”, “Atalar Sözü”, “Güzel Huylu”, “Bilmece”, “Kuvakva”, “Zevzek Kurbağa”, “Zehirli Duman”, “Dikkat”, “Bir Mütekebbirin İntibahı”, “Derse Dikkat mi Lazım Gayret mi?”, “Kestane Fedaisi”, “Geçen Gün Ömürdendir”, “Avcılık Belası”, “Mini Mini Hayriye'nin Sabahı”, “Sınıfta İbka”, “Muallimlerde Nazar”, “Bir Hırsızın İtirafı”, “Bir Validenin Şikâyeti”, “Okuyup Geçme”, “Bir Çocuğun Ebeveynine Duası”,

“Kurbağa ile Balık”, “Köpek ile Av Köpeği”, “Muavenet”, “Sormadan Yemeyiniz”, “Tavşan ile Kirpi”, “İbka-yı Nîk-nam”, “İlaç İçmeyen Çocuk”, “Açgözlü”, “Kızcağz ile Ördekleri”, “Muhavere: Servet, Sihat, Marifet”, “Mektebe Veda” gibi...

Çocuklara Mahsus Gazete'de şiiri yayımlanan isimlerden birisi de Necip Vecdi'dir. Ali Ulvi Elöve'nin kardeşi olan şairin asıl adı Necip Necati'dir. (Acaroğlu, 1970: 460; Balcı, 2002: 15) Selanik Feyziye Mektebinde öğretmenlik yapan Necip Vecdi'nin daha önce *Rehber*'de yayımlanan “Mektep Şarkısı”, “Fart-ı Şefkat”, “Tıfl-ı Sâim”, “Mektep Manzumesi”, “Muhabbet-i Mütেকabele ve Tasarruf”, “Değirmenci ile Merkebi”, “Budlanmış Bağ”, “Yalnız Mükâfat İçin mi Çalışılır?”, “Oburlara”, “Yuvalar”, “Ninni”, “Mektep Şarkısı” başlıklı on iki şiirine *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yer verilmiştir.

Tercüman-ı Hakikat başyazarı olan Selanikli Tefvik [İlhamî]'in, birbirinin devamı niteliğinde “Fen”, “Sanat”, “Ticaret”, “Akl u Zekâ”, “Sa'y ü İkdâm”, “Hikmet” başlıklı şiirleri yayımlanmıştır. Selanikli Tefvik, Türk basın tarihine büyük hizmetlerde bulunmuş önemli bir isimdir. 1860 Selanik doğumlu yazar, ilk öğrenimini memleketinde yaptıktan sonra on bir yaşında babasıyla İstanbul'a gelerek bugünkü Millî Savunma Bakanlığının yerini tutan Serasker Kapısına kâtip yetiştirmek üzere açılan Mahrec-i Eklâm'da eğitim görmüştür. Mezun olduktan sonra *Tercüman-ı Hakikat*'e girmiş ve kısa sürede Ahmet Mithat Efendi'nin dikkatini çekerek yardımcısı ve ardından gazetenin başyazarı olmuştur. Ahmet Mithat Efendi'nin matbaaya gelmediği günler gazeteyi Selanikli Tefvik hazırladığı gibi Ahmet Mithat Efendi'nin roman tefrikalarını da o devam ettirmiştir. Gazetenin bütün yazılarını Selanikli Tefvik'in yazdığı, Fransızca *İstanbul*, *Levant Herald* ve *Monitör Oriental* gazetelerinin haberlerini çevirdiği de kaydedilir. Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı bir sayfası Türkçe, bir sayfası Fransızca olan iki sayfalık *Osmanlı* adlı günlük gazetenin Fransızca sayfası ile *Tercüman-ı Hakikat*'in bir ara verdiği çocuk eki de onun tarafından hazırlanmıştır. Selanikli Tefvik, ayrıca *Ceride-i Askeriye*, *Saadet* ve *Tarik* gazetelerinde çalışmış, *Sabah*'ın başyazarlığını yapmıştır. Fransızca'yı olduğu gibi Doğu edebiyatını da iyi bilen Selanikli Tefvik gayretli ve üretken bir yazar ve gazetecidir. Telif ve çeviri olmak üzere birkaç yüzü bulan kitaba imza atmıştır. Eserleri arasında şiirler de vardır. O da Ahmet Mithat Efendi gibi “halk hocası” kimliğini benimsemiştir. (Çapanoğlu, 1962: 111-116)

Dergide şiiri yayımlanan diğer isimler şöyledir: Sekiz şiiriyle Filibelizade Mehmet Nizami (Aydın'da İzmir İdadisi öğrencisi); beş şiiriyle Necmi Raci ve Ortahisarlı Mehmet Akif (Dersaadet Darümuallimin öğrencisi), dört şiiriyle Aziz Hüdayi, Fazlı Mağmumi (Manastır Mekteb-i İdadi-i Askerî öğrencisi), Muhibbizade Namık (Bürhan-ı Terakki öğrencisi) ve Ali Münib (Konya'da); üç şiiriyle İbnü'l-Hızır Rüştü, İbn-i Avni Kemalettin, Ali Rıza ve Hüseyin Avni (Nümune-i Terakki öğrencisi); iki şiiriyle M. İsmet (Aksaraylı), Hafız Hüseyin Şevket (Bursa'da Darümuallimin mezunu), Hasan Tahsin (Rüştiye-i Bahriye'den) ve [Ayn] [Ayn]

Tek şiiri bulunan bazı önemli isimler de şunlardır: Feraizcizade Osman Fâiz, Hafız Şem'i, Muallim Cûdî Efendi, Abbas Hâveri (Edirne'de Lisan-ı Osmani

hocası), Yüzbaşı Mustafa (Selanik Rüştiye-i Askerî matematik hocası), Celal Hâveri, Mirgünlü Muhyiddin, Birecikli Namık Ekrem, Halil Edip. Ayrıca Muammer Baki, R. Ferit (Figani), Mehmet Tarık, Halil Rifat, Şeref Necmi, Ali Nezih, İbnü'r-Rüştü Ali Nihat, Mustafa Kemal, Yusuf Nemid, Enver, Yusuf, [Elif] Ferit, [Ayn] Şevki, A.F., M.C., Nadire (Manastır), Hafız Mehmet Bahaeddin (Fındıklılı), Rauf (Leskovikli), [Ayn] Nuri (Leskovikli), Mehmet İzzet (Üsküdarlı), Kerim (Şam), Şefik (Etyemezli), Atf (Edirne), Hakkı (Kıbrıslı), Ethem İsmail (Eczacı), Mehmet Muhlis (İdadi-i Mülki öğrencisi), Aracalı Zeki (Baytar Rüştiyesi öğrencisi), Ferdiye (Selanik İnas Rüştiyesi öğrencisi), Halis Zeki (Kayseriye Mekteb-i İdadi öğrencisi), Selanikli Hicabi (Tıbbi-i Askerî), Mehmet Ali (Kale-i Sultaniye Mekteb-i İdadi öğrencisi), Mehmet Şevket (Soğukçeşme Rüştiye-i Askerî öğrencisi), Mehmet Mâhi (Üsküdar Mülkiye İdadisi), Hasan Fitri (Şemsü'l-Maarif'ten), Tefvik Mesarr (Manastır Mekteb-i İdadi-i Askerî öğrencisi), Bahaeddin (Adliye Sicill-i Me'murîn Kaleminden Asım Bey hemşirezadesi), M. Bahaeddin (Muslu Abdülkerim Efendizade), Leman (Siroz Liva Tercümanı Halil Ulvi Efendinin kızı), Hüseyin Hilmi (Siroz Mutasarrıfı Mustafa Beyefendinin oğlu), Mülazım Ragıp Rıfki (Siroz) isimleri de tek şiirleriyle *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yer almışlardır. Az sayıda imzasız ve “Bir şakird”, “Bir gönüllü”, “Bir çocuk”, “Marifet”, “Yegâne” gibi rumuzlu şiirler de bulunmaktadır.

“Mektep Manzumeleri: Ayna ve Çocuk” başlıklı şiiri *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yayımlanan Muallim İbrahim Cûdî Efendi, 1850'de Merzifon'da doğmuş, babasını iki yaşında kaybedince annesinin akrabalarının yanında büyümüştür. İbrahim Cûdî, mahalle mektebi ve rüştiyeden sonra 1874'te gönderildiği İstanbul'da medrese eğitimi almıştır. Beşiktaş Askerî Rüştiyesi, Selanik özel Terakki Mektebi, Selanik İdadisi, Gelenbevi Lisesi ve Bezm-i Âlem İnas Sultanisi'nde Türkçe, edebiyat ve felsefe hocalığı yapmış, Amasya ve Isparta'dan mebus olmuş, 1921'de emekliye ayrılarak köşesine çekilmiş, 1931'de vefat etmiştir. Muallim Cûdî Efendi sakin ve münzevi yaratılışına karşılık gururlu bir yapıdadır. Arapça ve Farsçası kuvvetli olan şair, Divan tarzında başarılı şiirler yazmasına rağmen bunları yayımlamamıştır. Ayrıca kendi kendine öğrendiği Fransızcasını, şiir çevirisi yapacak kadar ilerletmiştir. (İnal, 1988 C. 1: 249-252; Yöntem, 2005: 294-300)

Halil Edip Bey 15 Şubat 1863'te (Gazi Ahmed Muhtar Paşa, 1993: 162) Bursa'da doğmuştur. Babası, Bursalı Hacı Halil Ağazade Ali Melekî Efendi'nin memurluğu dolayısıyla çeşitli şehirlerde bulunduktan sonra İstanbul'a gelerek öğretmenlik ve gazetecilik yapmıştır. 15 Kasım 1911'de (Gazi Ahmed Muhtar Paşa, 1993: 504) vefat eden Halil Edip Bey'in kişiliğinin öne çıkan yönleri nezaketi, dalgınlığı ve kötümserliğidir. Birkaç kez evlenip ayrılmıştır. Muallim Naci'ye olan hayranlığıyla tanınır. Eski ve yeni tarzda yazılmış şiirlerini yayımlamamıştır. *Sa'y ve Hamiyet* adlı “risale-i mevkute”lerle *Eş'ar* mecmuasını çıkaran Halil Edip Bey'in *Jan Judi*, *13 Numaralı Araba*, *Paris Esrarı*, *Miss Mary yahut Mürebbiye*, *Jeneviev*, *Sezarın*, *Bir Mektup Paketi* gibi çevirileri vardır. (İnal,

1988 C. 1: 269-271) Şairin *Çocuklara Mahsus Gazete*'de "Deve-Sıçan" (S. 118) fablı yayımlanmıştır.

"Sa'y" başlıklı şiiriyle *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin ilk sayısında imzası görülen Feraizcizade Osman Fâiz 1873'te doğmuştur. Babası, dava vekili Feraizcizade Salih Efendi'dir. Osman Fâiz, Bursa Askerî Rüştiyesi'ni, Askerî İdadisi'ni ve Harbiye'yi bitirmiş, çeşitli askerî ve idari görevlerde bulunmuştur. Şiire ilgisi Abdülhak Hâmit'in *Bir Sefilenin Hasbıhali* ile başlayan şairi Harbiye'de Kandiyeli Recep Vahyî ve kitabet hocası Gelibolulu Recep Ferdî de bu yönde teşvik etmişlerdir. Yazıya, amcası Feraizcizade Mehmet Şakir'in Bursa'da çıkardığı *Nilüfer* dergisinde başlayan Osman Fâiz'in *Malumat*, *Hazine-i Fünûn*, *Mekteb*, *Maarif*, *Resimli Gazete*, *Hanımlara Mahsus Gazete* ve *Çocuklara Mahsus Gazete* gibi dergi ve gazetelerde şiirleri yayımlanmıştır. Bazı şiirleri *Beytü'l- Hazen* adıyla kitaplaşmıştır. (İnal, 1988 C. 3: 1301-1302)

Az sayıdaki manzum fablda Suat İbn-i Necip, La Fontaine'den çeviren Aracalı Zeki (Baytar Rüştiyesi'nden), Sadi, Halil Edip, Rezaizade Mahmut Ekrem, Celaeddin Hâveri, Fazlı Mağmumi (Manastır Mekteb-i İdadi-i Askerî öğrencisi) imzaları görülmektedir. Mensur fabl yazarları arasında ise Ahmet Mithat, İbnü'l-Azmi (Dersaadet Mülkiye İdadisi'nden), Makriköylü Ali Sait (Rehber-i Marifet mezunlarından), Mehmet Raif (Medrese-i Edebiye öğrencisi), Emine Remziye (Darülmualimat mezunu), Hüseyin Naşit, Memduh Celal (Mülkiye Tıbbiyesi'nden) bulunmaktadır.

Hikâye yazarları arasında ise Hafız Şem'î, Niğârzade Salih Feridun, Mehmet Nâzım, Aziz Hüdayi, Rezaizade Ercüment Ekrem, *Hanımlara Mahsus Gazete* yazarı V. Saime, Hocasade Ali Vasfi, Mehmet Sait Seyfettin, Mehmet Muhlis (Dersaadet İdadi-i Mülki öğrencisi), Ahmet Fuat (Bürhan-ı Terakki'den mezun Küçükayasofyalı), Mirgünlü Muhyiddin, İbrahim İhsan (Selanik Terakki Mektebi öğrencisi), Ali Semih, Emine Remziye, İsmail Asaf, Ziya Şakir, Meftune (Selanik), Hasan Necmettin, Hasan Hulusi (Mirgün Rüştiyesi'nden) isimleri görülmektedir. Tek hikâyesi yayımlananlar Kıbrıslı Hafız, İsmail Hilmi (Mirâhur'dan), Hasan Edip, M. Halit, Mehmet Refet (Medrese-i Edebiye öğrencisi), [Ayn] M. (Mekteb-i Mülkiye-i Şahane İdadisi'nden), Ali Nurettin, Kemal Lütfi, Mediha Bint-i Ali, Dırağmanlı Eşref, Çatalcalı Mustafa Naşit (Yıldız Saray-ı Humayunu tamirhanesinde), Çukurçeşmeli Mehmet Cemil (Mekteb-i İdadi-i Mülki öğrencisi), M.Ş., Kürekzade Kâzım, Mehmet Şükrü (Mekteb-i Sanayi-i Şahane'den)'dür. Hikâye çevirileriyle de Ali Mektebî, Ahmet Refik, Giritli Ahmet Sâkî gibi isimler dikkat çekmektedir. Hikâyeleri dilimize çevrilen isimler ise şunlardır: Alphonse Daudet, Maurice Champagne, Anatole France, İtalyan yazar Gunnar de Pierre, Polonyalı yazar Henry Siyengiyeviç, Fransız yazarlar Pierre Weber, Paul de Seman*, Madam Gustave Mozoror³, Eşmid*, Alexandre Dumas, Gustave Deroz*, Jacques Normand, Albert Aderer, [Emile de] Girardin, Jules

³ Yazılışları teyit edilemeyen yabancı isimler "*" işaretiyle belirtilmiştir.

Renard, Ludovic Halevy, Paul ve Victor Margarite, Jules Lemaitre, Paul Bourget, Paul de Kock, Şöne Viyer*, Alphonse Allais, Henry Lavedan, Guy de Teramon*, François, Gaston Clairville*, Rene Saint Cium*, Madam Beruksi*, Allen Dicson, Victor Hugo gibi... Bu isimlerin tamamı dokuzuncu ciltten sonraki sayılarda görülmektedir. Dergide çok sayıda imzasız hikâye de bulunmaktadır.

Tefrika roman ve hikâyeler arasında telif olanlar İbrahim Ethem, Halil Rüştü, İlyas Sükûti, Ahmet Fâik ve Fâik Sabri [Duran]'a aittir. Roman çevirisi yapan isimlerin başında Fâik Sabri [Duran] ve Sami Yusuf gelmekte, onlardan başka A'vanzade Mehmet Süleyman, Muallim Tabip Miralay Hüseyin Remzi, Refik Âlî, Asım ve Sami, Ahmet Fâik, İbrahim İhsan imzaları da görülmektedir. Bazı çeviri romanların müellifleri belirtilmemişse de Mayne Reid, Victor Hugo, Alphonse Daudet, Hector Malot, Jules Verne, Jules Lermina, George Brusseau, Paul de Seman, Charles Rabot*, Marc Moral*, Gaierre*, Marie de la Frine*, Franc Nühen*, J. Mourlin* isimlerine rastlanmaktadır.

Fâik Sabri Duran (1882-1943), coğrafyacı ve gezi yazardır. İstanbul ve Paris'te öğrenim görmüş, lise öğretmenliği, üniversite öğretim üyeliği, Gazi Eğitim Enstitüsü müdürlüğü yapmış, gazetecilikle uğraşmıştır. Ahmet Fehim Efendi için birkaç oyun çeviren Fâik Sabri tiyatroya da merak sarmış, Avrupa'ya gitmesi üzerine bu hevesi yarım kalmıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete ve Musavver Terakki*'yi çıkaran yazarın *Bir Haftada Deur-i Âlem* (1906) adlı bir romanı, çok sayıda gezi kitabı, çeşitli çevirileri, araştırmaya dayalı eserleri ve ders kitapları bulunmaktadır. Gezi türündeki eserleri şunlardır: *İstanbul'dan Londra'ya Şileple Yolculuk* (1934), *Bir Türk Kızının Almanya Yolculuğu* (1935), *Bugünkü Almanya* (1937), *Bugünkü Fransa* (1937), *Bugünkü Rusya* (1937), *Bugünkü Amerika* (1938), *Akdeniz'de Bir Yaz Gezisi* (1938) (Sevengil, 1968: 5,6,7; Işık, 2006 C. 3: 1103-1104) Halit Fahri Ozansoy'un Fâik Sabri Duran ve *Çocuklara Mahsus Gazete* ile ilgili anısı kayda değer izlenimler içermektedir:

“Büyük bir coğrafya bilgini idi. Onu yazar olarak da, öğretmen olarak da hele dost olarak tanıyıp sevmiyen yoktu. Gözlüklerinin altından insana hep iyilik, içtenlik ve mutluluk duyguları veren gözlerle bakardı. Gülüşünde bile bir tatlılık, bir okşayış vardı. Ben de onu çok severdim. Fakat Faik Sabri'ye ait hatıram çok eskiden başlar, taa çocukluğumdan.

Faik Sabri o zamanlar iki haftalık gazete yayınları. Bunlardan biri ‘Çocuklara Mahsus Gazete’, diğeri de ‘Hanımlara Mahsus Gazete’ idi. Ben bilhassa ve pek tabii olarak ‘Çocuklara Mahsus Gazete’nin çok meraklı ve heyecanlı bir küçük okuyucusu idim. O gazetede hayalimi uzak diyarlara sürükleyen hikâyeler ve çocuk romanları bulurdum. Ekserisi seyahat edebiyatından seçilerek dilimize çevrilmiş olan bu yazıları o tarihte kim bilir benim gibi okuyan daha ne kadar çocuk vardı.

Aradan seneler geçti. Bütün bir hayat! Ben çocukluk devrinden gençlik çağına ve yavaş yavaş orta yaşa ve nihayet yaşlılık hayatına doğru ilerledim. İşte

bundan otuz beş yıl evvel, Faik Sabri Duran'ın bana çocukluğumu hatırlatan bir sürprizini de bu hayatın seyri içinde tattım. Bakın nasıl oldu:

Faik Sabri ile ikimiz aynı mektebde, Galatasaray lisesinde öğretilirdik. Bir gün öğretmenler odasında, bana, bir kenarı koparıлып pulu alınmış resimli bir kartpostal gösterdi – bir İstanbul resmi – ve dedi ki:

– Bakın, bu kartı ve bu yazıyı tanıyacak mısınız?

Kartı elime alınca şaşırđım. Çünkü, yazı, benim çocukluk yazımdı ve altında imzam vardı: Halid Fahri.

O zaman Faik Sabri, dostça, tatlı tatlı gülümsüyerek ilâve etti:

– Vaktile ‘Çocuklara Mahsus Gazete’ye gönderdiğiniz bir kart, mecmuanın bilmecesini hallederek bu kartı yazmışsınız. Yalnız yazık ki, pulu yırtılarak alınmış. Herhalde 1902 yahud 1903 yıllarına ait olacak.

Hayretle sordum:

– Peki, bu kartı nasıl olmuş da saklamışsınız?

– Onu bilemem. Geçen gün eski birtakım yazılar ve resimleri karıştırırken birçok mektublar ve diğer kartlar arasında, ‘Çocuklara Mahsus Gazete’ye yollanmış olanlara da rasladım. Onların arasında da bunu görünce benim hayretim sizinkinden daha az olmadı.

Dostum, hakikaten bana büyük bir sürpriz hazırlamıştı. Bana çocukluğumdan bir hâtırâ getiriyordu.

Zarif ve nüktedandı.

Bir gün kendisine sormuştum:

– Siz, Avrupa’yı karış karış dolaşan bir seyyahsınız. Oturmazsınız ki! Soyadınızı neden Duran aldınız?

Cevabı ince bir buluşun cevabı idi:

– Avrupa’da Durand ismi çoktur da... Pasaportuma bakarken kolay okuyorlar.

İsmin sonundaki ‘d’ okunmadığına ve bizim ‘u’ da ‘ü’ okunduğuna göre bu cevaba diyecek yoktu.

Espirisi soyadından bile taşıyordu.” (Ozansoy, 1970: 74-76)

Dergide mevcut üç tiyatronun sahibi ise Charles Lauren (Çeviren: Mekteb-i Terakki mezunu Selanikli İsmail Atâ), Henri Laveden ve Alphonse Garziyer* (Çeviren: M[ahmut] Rağıp)’dir.

Anı yazarları arasında en dikkat çeken isim Rezaizade Ercüment Ekrem’dir. Ondan başka Giritli Ahmet Sâkî, Kadıçeşmeli Ahmet Talat, H. İlyas [Sükûti],

Viladimir, Ali Vasfi, Edirneli Mehmet İhsan, S. Reşat, Trabzoni Zühtüade Zühtü, İbnü'n- Nafiz Mustafa İzzet (Üsküdar İdadi-i Mülkisi'nden), İbrahim Refik (tüccardan müteveffa Hacı Ahmet Efendizade), Şakire (Çarşambalı), M. [Ayn], James Skinazi (Saint Benoe Mektebi öğrencisi), Nebile (Darülmuaalimat'tan), İbrahim İhsan, Madam Alphonse Daudet, Ludovic Halevy, R. Yâsef Louis, Galipo*, J. Malissole* sayılmalıdır. İmzasız anı yazıları da bulunmaktadır.

Biyografi yazarları arasında Heybeli'den Nâzım, Mekteb-i İdadi-i Mülki öğrencilerinden M. [Ayn], İbrahim İhsan, A[hmet] Faruk, Mehmet Raif, Fâik Sabri [Duran], Mehmet Ali, Ali Muzaffer, Belkis sayılmalıdır. Çeviri olan bazı biyografilerin müellifleri belirtilmemiştir.

Gezi yazılarında Fâik Sabri, Zeynelâbidin Salih, Ahmet Fâik, Louise Bossenar*, J. Malissole* isimleri görülmektedir. Ahmet Refik de çevirenler arasında yer almaktadır.

Mektupların sahipleri Ali Vasfi, İbrahim İhsan (Selanik Mekteb-i Terakki öğrencisi), Ahmet Muhtar İtisami (Çemberlitaş'ta Fatma Rasiha Hanımın biraderi), Niğârzade Münir, Niğârzade Feridun, Nâzım, Hocazade Ali Vasfi, Vasfi, Mustafa Bin Musa, Hasan Ulvi, M. Cevval, Mehmet Nizami, Hasan Fehmi (Karlova Reis-i Encümen-i Mekâtibi), Fâik (İzmir'de *Ahenk* gazetesi yazarlarından Ahmet Efendinin oğlu)'tir.

2.4. Resimler

Resim, çocuk dergilerinin vazgeçilmez unsurudur. *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki resimler fotoğraf, resim ve şekil olarak karşımıza çıkar. Resimlerde gerçeğe uygunluk göze çarpar; gerçek üstü çizgilere rastlanmaz. Yalnız güldürülerde ve garip durumları gösteren resimlerde kısmen çizgi romanlardaki çizgilere yaklaşılmıştır. Az sayıdaki resimli romandaki çizgilerde de esneklik söz konusudur. Bunlar “Buzlar Arasında Bir Kış”, “Bir Farenin Seyahati”, “Gaytan Faradel”, “On Beş Yaşında Bir Seyyah”, “On Beş Yaşında Bir Kaptan”dır. Özellikle sekizinci ciltten sonra yayımlanan çeviri hikâyeler de resimlendirilmiştir. Resmin reklamlarda kullanılması ise son yıla ait bir özelliktir. Resimler bazen küçük bir yer işgal ederken bazen de bir ya da iki sayfayı tamamen kaplayabilmektedir. Bunlar genelde yazılarla ilgisizken işlenen konuya göre resimlendirme yapıldığı da olmuştur. Resimlerin büyük çoğunluğu Batı'daki çocuk dergilerinden alınmıştır.

Görsellik açısından *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin en renkli olduğu sene dokuz, en az resimli olduğu sene ise toplam yetmiş sayıda sadece dokuz resim yayımlanan on ikinci, yani son senedir.

Fennî sualler bölümünde “Sanayi’-i Nefiseden Tersîme Dair” bölümünde çocuklardan, verilen konuya göre resim yapmaları istenir, beğenilen resimler ödüllendirilir. Bu da derginin resme verdiği önemin göstergesidir.

Resimlerin konusu çok çeşitlidir. Bunlar şöyle gruplandırılabilir: Ağaçlar, mesire yerleri, insan – tabiat ilişkilerini, mevsimleri betimleyen resimler, manzara

resimleri, çeşitli tabiat olaylarını anlatan doğa resimleri; hayvan resimleri; tarihî eserler; İstanbul'dan, Anadolu, Avrupa ve Uzak Doğu şehirlerinden görünüm; büyük caddelerle cami, köprü, okul, hükümet binası, yel değirmeni gibi tarihî ve kültürel yapılar; dağlar, yanardağlar, kayalıklar, şelaleler, nehirler, kaplıcalar, adalar gibi tabii ve coğrafi oluşumları betimleyen resimler; önemli icatları, çeşitli âlet ve makinelerle araç gereçleri gösteren resimler ve deneyleri anlatan fennî şekiller; deniz ve denizcilikle ilgili resimler; seyahat resimleri; mesleklerle ilgili resimler; aile - çocuk ilişkisini betimleyen resimler; savaş konulu resimler; hikâye, roman veya mudhikelerdeki olayları ve durumları yansıtan resimler; dünyadaki bazı gariplikleri gösteren resimler; ünlülerin portreleri; çocukluk hâllerini yansıtan resimler; günlük hayattan kesitler sunan resimler; spor, oyun ve dans hareketlerinin gösterildiği resimler; yerli kültürü ve köy hayatını anlatan resimler; yabancı kültürlerle ait sahneleri gösteren resimler (Japon, Çin, Hicaz, çöl ve Avrupa ülkeleri); avla ilgili resimler; çocukları fakirlere, dilencilere yardım etmeye özendirici resimler, büyüklerin sözünü dinlemenin gerekliliğini telkin eden ve kötü alışkanlıkların neticesini gösteren eğitici resimler; Padişahın tahta çıkış ve ödül törenlerini betimleyen resimler; bir âmâ okulunda sergilenen tiyatro oyununu betimleyen resim vb.

Resimlerin çoğunluğu çocukluk hâllerini anlatır niteliktedir. Yabancı imparatorların, prenslerin, general ve askerlerin yer aldığı çocuk dünyasıyla ilgisiz resimler yanında oğlunu döven bir baba ile dilenen iki çocuğun resmedilmesi de aykırı bir tutumdur.

2.5. Çocuk Edebiyatı Türleri

2.5.1. Şiir

Çocuklara Mahsus Gazete'de iki yüz otuzdan fazla manzum metin vardır. Bunlar arasında çocuk şiirlerinin ve fablların yanı sıra manzum bilmece ve bilmece cevapları, doğum ve tahta çıkış yıldönümleri dolayısıyla Padişah'a yazılan methiyeler, tevhit, münacat ve dua gibi dinî içerikli manzumeler, küçük kıtalar, manzum tarihler, resim altı manzumeleri, ninni, şarkı güfteleri ve mevzun atasözleri de bulunmaktadır. Bütün bunlar çıkarıldığında çocuk şiiri olarak geriye yüz seksen kadar şiir kalmaktadır. Bunların da bir kısmı başta *Rehber* olmak üzere başka dergilerden alınmıştır. Bu şiirlerin çoğunluğu Sirozlu Sadi ve Necip Vecdi'ye aittir. Sirozlu Sadi'ye ait ilk kez *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yayımlanan şiirler de vardır. Bunlar, özellikle *Rehber* yayına başlamadan önceki ve kapandıktan sonraki şiirlerdir.

Çeviri şiirlerin sayısı fazla değildir. Bunlar: Aziz Hüdayî'nin Fransızcadan çevirdiği "Kamer", Ali Rıza'nın yine Fransızcadan çevirdiği "Çocuk ve Pederî", Baytar Rüştüyesi'nden Aracalı Zeki'nin La Fontaine'den çevirdiği fabl, P. B. de Valad*'dan Filibelizade Mehmet Nizami'nin çevirdiği "Küçük Kız ve Kuşlar" ile İbn-i Avni Kemalettin'in "tercüme" olarak verdiği "Çocuk - Valide" ve "mealen tercüme" açıklamasıyla verdiği "Kestane Hikâyesi" başlıklı şiirlerdir.

Çocuklara Mahsus Gazete'de yayımlanan şiirler 1896-1901 yıllarını içine alan ilk iki yüz seksen sekiz sayıda yoğunlaşmıştır. Bu, Servet-i Fünûn'un etkinlik gösterdiği tarihlerdir. Fakat Servet-i Fünûn'un ayırıcı özelliği olan karamsarlık ve ağır, ağdalı dil *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki şiirlere yansımamıştır. Servet-i Fünûn şiirinin önde gelen ismi Tevfik Fikret'in bizde ilk çocuk şiirleri arasında yer alan *Şermin* adlı eserinde bile bu tavrı görebiliriz. (Akin, 1995: 78-80) *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki şiirleri şekil olarak doğrudan Serevet-i Fünûn çizgisine bağlamak da mümkün değildir. Bu şiirler, nazım biriminin mısra olması, şiirde konu birliği ve anlam bütünlüğü bulunması, şiirin bir plan dâhilinde düzenlenen bentlerden oluşması, şiire başlık konulması gibi yönlerden yapılanma dönemi modern Türk şiirinin özelliklerini yansıtır.

Çocuklara Mahsus Gazete'deki şiirlerde vezin ve kafiye ritim ve ahenk elde etmede önemli işlevlere sahiptir. Vezin, ağırlıklı olarak aruzdur. Aruzun oldukça başarıyla kullanıldığı şiirler yanında vezin kusurlarının çok olduğu örneklere de rastlanmaktadır. Çocukların algılama düzeyine uygun olarak kısa vezinler kullanıldığı gibi uzun vezinlerle şiirler de yazılmıştır. Vezni kısaltmak veya farklı vezinler kullanmak suretiyle birden çok vezinle yazılan serbest müstezet örnekleri de vardır: 89. sayıdaki [Başlıksız] şiir, “Fart-ı Şefkat”, “Mini Mini Belkıs'a”, “Hâlet-i Nez'de Fakir Bir Peder”, “Sınıfta İbka”, “Köpek ile Av Köpeği”, “Tavşan ile Kirpi” manzumesinde ise iki ayrı vezin kullanılmıştır.

Manzumelerin çoğunluğu beyit düzenindedir ve bunlarda genellikle mesnevi, gazel ve kaside tipi kafiye kullanılmıştır. Özellikle Sadi'nin kaleme aldığı tahkiyeli manzumelerde beyit sayısı fazladır.

Çocuklara Mahsus Gazete'deki şiirler arasında eşit mısralı bentlerden oluşan düzenli şekiller fazla değildir. Leskovikli Rauf'a ait “Bir Kuş” ve Necip Vecdi'ye ait “Yuvalar” adlı şiirler altılı; Kıbrıslı Hakkı'nın yazdığı “Valide” şiiri beşli bentlerden oluşmaktadır. Dörtlük-beyit düzeninde devam eden şiirler de bulunmaktadır. Daha çok “Mektep Şarkısı” başlığıyla yayımlanan manzumelerle “Şuarâ-yı Zaman Tarafından Gönderilen Manzumeler”, “Nush-ı Biraderane”, “Tıfl-ı Sâim”, “Çocuklar Hakkında Manzume” başlıklı şiirler buna örnektir. Bazı şiirler kafiyeleniş bakımından beyit veya dörtlük düzeninde yazılmış izlenimi uyandırır da çoğunlukla serbest şiir özellikleri gösterirler. Şiirlerin genelde tahkiyeli olması, bir olay etrafında gelişmesi, bunu zorunlu kılmıştır.

Karışık mısralı bentlerden oluşan şiirler de vardır. “Peder...Oğul”, “Hemşire-i Şefkatkâr”, “Mektep Şarkısı”, [Başlıksız] şiir (S. 108), “Bir Muallim Lisanından”, “Tıfl-ı Sâim”, “Mader-i Mihriban” şiirleri karışık mısralı bentlerden oluşmaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de yayımlanan çocuk şiirlerinin çoğunluğu serbest kafiye düzenine dayanan manzum hikâyelerdir. Şiirlerde genellikle mesnevi (aa bb cc...), gazel (aa ba ca...) ve kaside (xa xa xa...) tipi düz kafiye tercih edilmiştir. Dörtlük nazım birimiyle yazılmış manzumelerde Tanzimat sonrası

Türk şiirinde yaygın olarak kullanılan sarma ve çapraz kafiye örgüleri öne çıkar. Son iki mısraın birbirleriyle kafiyeli olduğu örneklere de rastlanmaktadır. Şarkı tarzında yazılan şiirlerde kafiye şeması aaaa bb cccc bb... ve aaabb ccbbb dddbb...’dir. Bunlardan başka şu kafiye şekilleri de kullanılmıştır: aaa aa bbb aa ccc aa..., aaba cdcd ..., aaba caca dada..., abcdbdeb..., xaxa xxbx ... On mısradan oluşan “Mektep” şiirinde bütün mısralar birbiriyle kafiyelidir. “Oğlum Neşet’e”, “Çocuk ve Pederi” gibi kafiyenin çok esnek kullanıldığı örnekler yaygındır.

Duygu ve hayalleri daha etkili anlatmak için çocuğun anlayabileceği söz sanatları kullanılmıştır. Fakat çocuğun algılama sınırlarına uygun olarak anlaşılması güç söz sanatları yerine daha basit ve genelde soyut kavramların somut nesnelere anlatılmasına dayanan teşbih (benzetme), insan dışı varlıkların insan gibi konuşturulması yöntemine dayanan teşhis (kişileştirme) ve intak (diyalog) en çok başvurulan sanatlardır. Dergideki manzumelerde ahengi sağlayan, anlamı pekiştiren söz sanatları arasında yer alan tekrar ve nidanın da örnekleri çoktur. Buna, çocuğu şiirin içine daha kolay çekmek ve şiirde vurgulu ifadeleri daha kolay kavramasını sağlamak amacıyla başvurulmuştur. İstifham örnekleri çoğunlukla anlamı güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır. İktibas, telmih ve irsal-i mesel de şairlerin öğüt verirken başvurdukları yöntemlerdir. Şiirlerde en çok rastlanan edebî sanatlar içinde benzetmeler genelde çocuklukla, okulla ilgilidir. Çocukluk, gökyüzünün geniş ve süslü göğündeki beyaz küçük bulutlara, süslü, sevimli bir kelebeğe benzetilir. Okul mabede ve cennete, çocukluk bahar mevsimine, çocukken çalışmayıp tembellek eden insanın yetişkinlik zamanı leyl-i hazana, zaman nihayetsiz bir ummana, sürekli akan, hiç durmayan ve geri dönmesi mümkün olmayan bir nehre benzetilir. Çocuk taze fidana, İrem bağının fidanına, özellikle kızlar meleğe, melek yavrusuna, huriye, periye, bülbüle, kuşa, çiçeğe, goncaya, kuzuya benzetilir. İlim ve edep hazineye, ölüm de bâd-ı hazana teşbih edilir. Örnek göstermeye de sıklıkla başvurulur. Çocuklardan arıların, karıncaların çalışkanlığını örnek almaları, güneş sistemi gibi düzenli ders çalışmaları, bir nizam içinde bulunmaları istenir. Hüsn-i ta’lil, rücu, tevriye, tariz gibi sanatlar kullanılarak çocuğun anlamakta zorlanacağı manzumeler yazma yoluna gidilmemiştir.

Çocuklara Mahsus Gazete’de yer alan manzumeler genellikle tahkiyeli olduğu için üslupta da hikâye etme özelliği ağır basar. Manzumelerde diyaloglar ve fiil cümleleri fazladır. Hitap edilen okur düzeyi de dikkate alındığında diyaloglarda ve cümlelerde basitlik, somutluk, yalınlık dikkati çeker. Genellemeye dayanan hüküm cümleleri ve gereklilik kipi yoğundur. Çocuğa doğru- yanlış doğrudan gösterilir. Burada “otoriter” bir yaklaşım söz konusudur. Nitelikli çocuk edebiyatında temel ölçüt, antiotoriter bakış açısı ile yazılmış olmasıdır. “Kitap, yazarın otoriter yaklaşımından arınmış olmalı ve okuruna geniş alımlama olanakları sunabilmeli. Yani yazar, çocuğu küçümseyecek derecede her şeyi bilen bir yetişkinden çok, okuruyla birlikte düşünen bir konumda olmalı.” (Dilidüzgün, 1996: 123) Çocuğa öğüt yoluyla ulaşılmaya çalışılması pedagojik anlayışa aykırı ise de bu tavrı dönemin bir gerçeği olarak görmek gerekir.

Çocuklara yönelik yazılan manzum hikâyelerde eğitici amaç belirgindir. Bu nedenle çoğu zaman doğrudan çocuklara seslendiği, sohbet eder gibi konuşulduğu, çocuklara çeşitli uyarılarda bulunduğu görülür. Zaman zaman ara cümlelere yer verilmesi akıcılığı bozmaktadır. Dilin çocuk düzeyine göre ağırlaştığı ve konuşma dilinin dışına çıktığı örnekler azdır. “Sa’y”, “Mektep Çocuklarının Şarkısı”, “Mektep”, “On Dört Yaşında Bir Gönüllü Lisanından” gibi şiirlerde dil ağırlaşmaktadır. Fakat genelde dil sade, anlatım açıktır. “Mini Mini Belkis’a” ve “Mini Mini Hayriye’nin Sabahı” gibi daha küçük yaştaki çocuklara yönelik şiirlerde dil daha da yalınlaşır.

Tahkiyeli manzume niteliği taşıyan bazı metinlerde bentler arasında nesir cümleleri de görülmektedir. Buna en çarpıcı örnek, “Sınıfta İbka” şiiridir. Bu şiirde bir paragrafı bulan bir nesir bölümü de yer almıştır.

Manzumelerde vezin ve kafiye düzeninin elverdiği ölçüde ifadeler nesre çok yakındır. Konuşmalar ve hikâye etme dışında anjambmanın sık kullanılmasıyla sağlanan bu özellik Servet-i Fünûn şiirine bağlanabilir. Mısra ortasında yeni bir cümlenin başlaması, mısra sonunda kelime gruplarının bölünmesi gibi uygulamalar yaygındır. (Akay, 1998: 169-170)

Konuşma (diyalog) ve hitabet üslubunun yanında coşkun bir üslupla ve dua üslubuyla yazılan şiirler de vardır. Lirik şiirlerde tasvirî anlatım kullanılmıştır. Tasvirî, öğütü, tahkiyeli anlatımların iç içe geçtiği şiirler de bulunmaktadır.

Nazım türü olarak didaktik şiir bütün ağırlığıyla kendini hissettirmektedir. Az sayıdaki kahramanlık ve vatan şiirleri ise epik türe dâhildir. Lirik şiir örnekleri de genellikle öksüz veya yetim çocukların, fakir dilencilerin dilinden yazılmış, onların durumlarını arz eden parçalardır.

Çocuklara Mahsus Gazete’deki şiirlerde işlenen konular, çoğunlukla parçanın başlığından anlaşılmaktadır. Konular çocukta temel davranış değerlerini oluşturma, çocuğu eğitme amacına yöneliktir. Bu yapılırken de geleneksel yaklaşımla çocuğu mutlak bir dinleyici ve uygulayıcı, yetişkini ise mutlak “otorite” olarak gören bir anlayış benimsenmiştir.

Şiirlerde ele alınan temalar, temel çocuk meseleleriyle ilgilidir. Şiirler temalarına göre şöyle gruplandırılabilir: Ahlaki, eğitici şiirler; çalışmayı öğütleyen, okumanın önemini telkin eden şiirler; tabiat ve hayvanları ele alan şiirler; anne, çocuk ve kardeş sevgisini işleyen şiirler; sosyal içerikli şiirler; ölümün izlerini yansıtan şiirler; çocuk sağlığını konu alan şiirler; dinî şiirler; vatan ve kahramanlık şiirleri; fennî ve coğrafi şiirler.

Şiirler, *Çocuklara Mahsus Gazete*’deki edebiyat ürünleri içinde önemli bir yer tutmakta ve önceki çocuk dergilerinde fazla örneği bulunmayan bu türün ilk örnekleri olmak bakımından değer taşımaktadırlar.

2.5.2. Fabl

Hayvan masalı olan fabl, geçmişi çok eski olmasına karşın çocuk edebiyatının gündeme gelmesiyle daha da önem kazanmış sembolik bir hikâye türüdür. Fablın temel belirleyicisi, kahramanlarının hayvanlar olması ve bu hayvanların insanlar gibi davranıp konuşabilmesidir. Fabl, bu tür olağanüstü öğeler taşıması bakımından masala benzer. Şekil bakımından kesin bir tanımlamaya gitmek söz konusu değildir. Bu türün hem manzum hem mensur örneklerine rastlamak mümkündür.

Çocuk edebiyatı ürünleri içinde masalımsı eserler kapsamında incelenen fabl, şiir sanatında, sanat değeri bakımından en alt düzeyde görülen didaktik türe dâhildir: “Fikir şiirinin en alt ve basit düzeydeki boyutunu öğretici şiir oluşturur.” (Çetin, 2003: 40)

Özlu ve yoğun bir anlatımla yazılan fabllar genelde kısadır ve dört bölümden oluşur: Olayın ve kahramanların tanıtıldığı “giriş”, olayların entrikalarla düğümlendiği “gelişme”, düğümün çözüldüğü “sonuç” ve ana fikrin açıklandığı “ders”, yani “kissadan hisse” bölümleri. (Oğuzkan, 2001: 64-65) Bu kalıp yalnızca fabllara özgü değildir; *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki anlatıya dayalı metinlerin genel yapısıdır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de yedisi manzum, on dördü mensur olmak üzere yirmi bir fabl örneğine rastlanmaktadır. Bu, altı yüz yirmi yedi sayıya ulaşan bir çocuk dergisi için oldukça az bir sayıdır. Oysa fabl, çocuk edebiyatında önemli ve tarihi oldukça eski bir türdür. Tamamen fabl özellikleri göstermese de hayvanların konuşturulduğu az sayıda şiir de vardır. Bu şiirlerde, fablda bulunan “olay” ögesine rastlanmaz; hayvanlar ya kendi aralarında münakaşa ederler ya da sahipleriyle konuşur, sohbet ederler.

La Fontaine'den çevrilen dışında fabllar teliflidir. *Baharistan*'da yer alan “Deve-Sıçan” fablı *Mütalâa*'dan, 181. sayıdaki [Başlıksız] fabl ile “Karıncı ile Ağustos Böceği” başlıklı metin *Rehber*'den aktarılmıştır. Rezaizade Mahmut Ekrem'e ait “Ağustos Böceği ile Karıncı” başlıklı fabl da “Karıncı ile Ağustos Böceği” başlıklı Celalettin Hâveri'ye ait fabl ile birlikte yayımlanmıştır.

Manzum fabllar tahkiyeli bir üslupla ve aruz vezniyle yazılmıştır. Fabllar, biri dışında herhangi bir nazım birimiyle yazılmamış, tek bent hâlinde örülmüştür ve normal uzunluktadır. “Deve Sıçan” fablında ders cümlesi sondaki beyitte verilmiştir. “Tavşan ile Kirpi” fablı da beyit düzeninde yazılmıştır ve diğerlerine göre biraz uzundur. Fabllarda edebî sanatlara yer verilmemiştir. Bu metinlerde ele alınan tema ve verilmeye çalışılan iletiler çocuğun sosyal ve kişilik gelişiminin oluşmasına yöneliktir.

2.5.3. Hikâye ve roman

Çocuklara Mahsus Gazete'de çocuk hikâye ve romanlarının ilk örnekleri yer almaktadır. “Hikâye” ya da “küçük hikâye” olarak adlandırılan kısa metinlerin yanında tefrika hâlinde yayımlanan eserler “millî hikâye”, “fennî hikâye”, “ahlaki hikâye”, “fennî hikâye külliyyatı”, “musavver fennî roman”, “musavver seyyahi roman”, “mektepe ve aile romanı” ya da “*Çocuklara Mahsus Gazete*'nin tefrikası” şeklinde tanımlanmıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yer alan anlatıya dayalı türler küçük/kısa hikâyeler, uzun hikâyeler ve resimli romanlardır.

Kısa hikâyelerin dağılımı bakımından derginin birinci dönemiyle ikinci dönemi arasında belirgin bir farklılık vardır. Birinci dönemde telif ve çeviri oranı dengedeysen, ikinci dönemde çeviri ağırlık kazanmıştır.

Telif hikâyelerin önemli bir kısmı okurlara aittir. Bu, hikâyelerin belli bir düzeyi aşamaması, iletinin önem kazanması sonucunu doğurmuştur. Hikâyelerin başlıkları çoğu zaman iletive açıkça bir göndermedir. Çocuklara iyi davranışlar kazandırmanın amaçlandığı bu metinlerde otoriter yaklaşım hâkimdir ve birçoğunda kurmaca nitelik anlatı ögesiyle sınırlı kalmaktadır. Edebî değer taşıyanlar ise olay gelişimi bakımından klasik anlatı kalıplarıyla örülüdür veya bilinen hikâyelerin tekrarıdır. Başlangıcı sözlü geleneğe dayanan çocuk edebiyatının ilk yazılı ürünleri de büyük ölçüde bu kaynaktan beslenmiştir. Bu ürünlerde olay, halk anlatmalarında olduğu gibi giriş, gelişme, sonuç olmak üzere düz bir çizgide tesadüf, sinama, abartı ve melodram unsurları eşliğinde gelişir. Hayattan kesitler sunan ve durum hikâyesi olarak tanımlanabilecek metinler de vardır. Hikâyelerde kahramanlar tek yönlüdür ve idealize edilerek çizilmiştir. Hikâyelerin asıl kahramanı çoğunlukla çocuktur. Anne, baba, öğretmen veya arkadaş da olayın diğer etkin kişilikleridir. Kahramanların çoğu zaman isimlendirilmeyip çocuk, peder, valide, muallim, adam gibi genel ifadeler taşıması, ayrıca bazı hikâyelerin de başlıklandırılmayıp “hikâye” olarak sunulması sözlü geleneğin etkisine bağlanabilir.

Hikâyelerde mekânlar sadece olayın zorunlu kıldığı kadarıyla geçer. Uzun betimlemelere, edebî bir üslup sahibi Nigârzâde Feridun'un eserleri dışında pek rastlanmaz. Özellikle Hafız Şem'î gibi öğretmen yazarlarda amaca en kısa yoldan gitmek esastır. Anlatımın etkili olabilmesi için başvurulan yöntem bu tür metinlerde “örnek gösterme” veya çocuğun aklını başına getirecek bir “felaket”tir. Kahramanda karakter değişiminin bir anda gerçekleşmesi de sözlü anlatımın etkisini göstermektedir. Hikâyelerde anlatma ve gösterme tekniğinin yanı sıra kısmen tasvire ve tahlile de başvurulur. Anlatımda üçüncü tekil anlatıcı ağırlığını hissettirir.

İlk dönem hikâyelerinde zaman da mekân gibi tek boyutlu olarak yer alır. Zaman belirli bir dönemi, anı işaret etmez; genellik gösterir. Uzun zamanı kapsayan olaylar anlatılırken zaman sıçraması keskindir. Hikâyenin başında çocuk olan kahraman, birden bire bir yetişkin olarak karşımıza çıkar. Bu yeni hâli,

çocukluğundaki çalışma performansına göre, daha hikâyenin başında bellidir. Çocukluğunda tembellik eden, ders çalışmayan çocuklar ileride hayatın türlü sillelerini yemiş, sonunda pişman olsalar da iş işten geçtiği için bu sefil durumlarından kurtulma şansları kalmamış olduğundan acınacak hâldedirler. Çocukluğunu ilerleme yolunda gayretle geçiren, kendilerini oyuna, eğlenceye, haylazlığa alıştırmaya çalışan kötü arkadaşlarının sözlerine kanmayarak gece gündüz çalışan çocuklar ise çocukken çektikleri sıkıntının semeresini görmüş, yüksek mevkilere gelmiş, rahat bir hayata kavuşmuşlardır. Bu iki arkadaş, okul hayatından sonra, okura ibret olmak üzere muhakkak bir gün bir yerde karşılaşır. Hikâyelerdeki çocuk sayısı değişse de “tip” değişmez. İki tip vardır: çalışkan–tembel. Okur için sürpriz bir durumla karşılaşmak ihtimali hemen hemen yok gibidir. Hikâyelerde ele alınan konular, çocukların erdemli ve başarılı olmalarını sağlamaya yöneliktir. Çocuklardan çalışkan, dürüst, kanaatkâr, yardımsever, mütevazı olmaları beklenir. Çocuk edebiyatı ürünleri için vazgeçilmez bir nitelik olan “merak” unsurunun etkili kullanılmaması sürükleyiciliğe, otoriter yaklaşımdan uzaklaşılması da inandırıcılığa engeldir.

İlk dönemin çeviri hikâyelerinde de farklı bir tablo çizilmez. Bu hikâyelerin yazarı çoğu zaman belirtilmemiştir. Sahibi belirtilen kısa veya uzun soluklu hikâyeler, “muharrir-i meşhur” veya “Fransa Akademisi azası” ifadeleriyle tanıtılmıştır. Şemsü’l- Mekâtib Arapça ve Farsça öğretmeni olan Hafız Şem’î’nin Arapça ve Farsçadan naklettiği hikâyeler de bulunmaktadır.

İkinci dönemde oldukça azalan telif hikâyeler de aynı çizgidedir. Çeviri hikâyeler ise nicelik ve nitelik bakımından belirgin şekilde ayrılır. Bu dönemde dergide yer alan çeviri hikâyeler şunlardır: Alphonse Daudet, “Fotoğrafçı” (Çeviren: Fâik Sabri); Maurice Champagne, “Üç Kaptan” (Çeviren: Fâik Sabri); Anatole France, “Andre”; Gunnar de Pierre, “Kuklinluks*”; Henri Siyengiyeviç, “Küçük Musikişinas”; Pierre Weber, “Takma Bacak” (Çeviren: Fâik Sabri); Madam Gustave Mozoror*, “Küçük Gemici”; Eşmid*, “Kanarya Kuşu” (Çeviren: M. Raif); Alexandre Dumas, “Bir Çinli Terzi”; Gustave Deroz*, “Lahana Çorbası”, “Yılbaşı Günü”; Alber Aderer, “Silva”; [Emile de] Girardin, “Reçete” (Çeviren: F. Belkis); Jules Renard, “Kokmuş Pasta”; Ludovic Halevy, “Kılavuz Navaro”; Paul ve Victor Margarine, “Şeker Kutusu”; Jules Lemaitre, “Sütninede”; Paul Bourget, “Simon”; Paul de Kock, “Bertran’ın Evi”; Şöne Viyer*, “Miş”; Alphonse Allais, “Otel Komşularım”; Henry Lavedan, “Cüzdan”; Guy de Teramon*, “Feripolar*’ın Hikâyesi”; François, “Sürat Katarında”; Madam Beruksi*, “Noel Hikâyesi: Fanson”; Victor Hugo, “Normandi’nin Kaptanı”. Ayrıca yazarı belirtilmeyen “Oduncu Louis”, “Musikişinas Granola*”, “Madam Jalmin’in Kızı”, “Madalyon”, “Meyon” gibi hikâyeler de bulunmaktadır.

Tefrika olarak sunulmadığı hâlde bir veya birkaç sayıdan uzun sürenler de vardır: Gaston Clairville*, “Döşemeci” (Çeviren: Sadri, altı sayı); Rene Saint Cium*, “Mini Mini Seyyahlar” (Çeviren: Sadri, altı sayı); yazarı belirtilmeyen “Bir Günde Devr-i Âlem” (Çeviren: Mustafa Şükrü, on üç sayı); Paul de Kock, “Bir

Gün” (Çeviren: Sadri, on dört sayı); Allen Dicson, “Melbörn Cinayeti” (Çeviren: Sadri, sekiz sayı); Franc Nühen*, “Fütit ile Şokola” (Çeviren: Fâik Sabri, on beş sayı); Marie de la Frine*, “Kui’nin Tatil Seyahati” (Çeviren: Sami Yusuf, on yedi sayı); Louise Bossenar*, “Seyahat-i Harikuladeden: Totor ile Harry*” (Çeviren: Sami Yusuf, on sayı); J. Mourlin*, “Fransız Robinsonları veya İki Kazazede Çocuk” (Çeviren: Sami Yusuf, on dört sayı).

Çocuklara Mahsus Gazete’de tefrikalar önemli yer tutar. Bunların çoğu çeviridir ve gemi veya balonla yapılan yolculukları konu alan macera türünde roman ve uzun hikâyelerdir. Telif olanlar şunlardır: İbrahim Ethem, “Seyyie-i Sefahat”; İlyas Sükûti, “Sararmış Yapraklar” (millî hikâye), “Edebiyat Çiçekleri” (ahlaki roman); Halil Rüştü, “İbtıla-yı Masumane” (millî hikâye); Ahmet Fâik, “Küçük Seyyah” (fennî hikâye külliyyatı), “Mösyö Elektrik*” (fennî hikâye külliyyatı), “Tahtü’l-Arz Bir Cevalan” (fennî hikâye külliyyatı); Fâik Sabri [Duran], “Bir Haftada Devr-i Âlem” (musavver seyyahi roman). Çeviri olanlar ise şunlardır: “On Beş Yaşında Bir Seyyah” (Çeviren: A’vanzade Mehmet Süleyman, fennî hikâye); Mayne Reid “Cesur Seyyahlar” (Çeviren: A’vanzade Mehmet Süleyman, fennî hikâye); “Bir Farenin Seyahati” (Çeviren: Muallim-i Şehîr Tabip Miralay Hüseyin Remzi, mektep ve aile romanı); Victor Hugo, “Biçare Masum” (Çeviren: Refik Âli); Alphonse Daudet, “Merhametli Gemici” (Çevirenler: Asım ve Sami); Hector Malot, “Remi” (Çeviri yarım kalmıştır.); “Balon ile Seyahat” (Çeviren: Ahmet Fâik, fennî hikâye); “Mektep Âlemi” (Çeviren: Ahmet Fâik, ahlaki hikâye); “Seyahat-i Harikulade”den: Korsanın Vasiyetnamesi” (Çeviren: Fâik Sabri [Duran]); Jules Lermine, “Cinayet Uğrunda Seyahat: Arzunun Hilafında On Bin Fersah Seyahat” (Çeviren: Fâik Sabri); George Brusseau, “Altın Arayıcıları” (Çeviren: Fâik Sabri); Jules Verne, “Buzlar Arasında Bir Kış” (Çeviren: Fâik Sabri, musavver fennî roman), “On Beş Yaşında Bir Kaptan” (Çeviren: Fâik Sabri); Paul de Seman, “Gaytan Faradel” (Çeviren: Fâik Sabri, musavver seyyahi roman); ayrıca derginin kapanmasıyla yarım kalan “Jacques’in Sergüzeşti” (Çeviren: Ahmet Sanüber).

2.5.4. Tiyatro

Çocuklara Mahsus Gazete’de telif oyun bulunmazken, üç çeviri oyun yayımlanmıştır. “Çocuklara Mahsus Tiyatro: Namus ve Zaruret” adlı ilk metni Charles Lauren’dan çeviren, Mekteb-i Terakki mezunlarından Selanikli İsmail Atâ’dır. İkinci oyun olan “Kiralık Apartman”ın yazarı Henry Lavedan’dır. “Akıllı Çocuk” başlıklı üçüncü oyun ise Alphonse Garziyer’e* aittir ve Mahmut Ragıp tarafından çevrilmiştir.

Beş meclisten oluşan ilk oyunda, babasının zenginliği dolayısıyla okula gitmesinin, çalışmasının gereksiz olduğunu düşünen Şefik’in, şahit olduğu olaylar sonucu bu düşüncesinin yanlışlığını anlaması konu edilir. Her meclis, oyuna bir kişinin dâhil olması şeklinde düzenlenmiştir. Oyunun tesadüfler zinciri üzerine kurulması, aksayan tarafıdır. Oyunda beş kişi vardır. İsimler, oyunun uyarlama olduğunu göstermektedir. Ali Bey zengin, fakat tecrübeli, aynı zamanda yardımsever bir insandır. Oğlu Şefik oyuna düşkün, hayat hakkında tecrübesiz,

fakat yanlışında inat etmeyen, yumuşak başlı, on iki-on üç yaşlarında merhametli bir çocuktur. Ahmet Baba, zamanında çok zenginken sonradan fakir düşmüş, fakat onuruyla yaşayan, kendisini beş parasız bırakan adama bile yardım edecek kadar yüksek karakterli bir ihtiyardır. Salim, Ahmet Baba'nın torunudur; çalışkan, akıllı, olgun, okumaya düşkün, temiz kalpli, kısacası örnek bir çocuktur. O da on iki yaşındadır. Dilenci ise Ahmet Baba'nın iflasına sebep olan, sorumsuz, kötü bir kişidir. Başına gelen felaketten sonra ve Ahmet Baba'nın gösterdiği büyüklük karşısında yaptıklarına pişman olmuştur. Oyunda çevreden: “Vak'a bir kırdı cereyan eyler. Sağda bir orman, solda mahsuldar bir tarla. Uzakta birkaç ahşap bina görünür.” cümleleri dışında söz edilmez. Zaman ilkbahardır. Oyunun dili ve üslubu çocukların seviyelerine uygun olmakla birlikte oyun öğretici tarzda kaleme alınmıştır. Oyun tema, yapı ve bakış açısı yönlerinden yazıldığı dönemi yansıtan, genel olarak zayıf bir eserdir.

“Hayat-ı hakikiye sahneleri” olarak sunulan “Kiralık Apartman” meclislere ayrılmadan, tek bölümde gelişen bir oyundur. Kiracı gibi davranan bir adamın doğup büyüdüğü, fakat annesinin ölümü üzerine terk ettiği eski evini, yirmi yıl sonra tekrar görerek duygulanması anlatılır. Olay bir pazar günü, Paris'in ünlü bir meydanına bakan bir apartmanda geçer. Hareket unsurunun sınırlı, mekân/dekorun tek boyutlu olduğu oyunun dili oldukça yalındır.

Üçüncü oyun olan “Akıllı çocuk” da tek bölümden oluşur. Mösyö, Madam ve yedi yaşındaki oğulları Theodor arasında geçen anne-babasının yanlış tutum ve davranışlarından dolayı olumsuz bir kişilik edinen Theodor'un yalan dolan ve ikiyüzlülükle kurduğu düzenleri konu alır. Oyunda zaman ve mekân belirtilmemiştir. Dili çocukların anlayacağı düzeydedir. Çocuk eğitimi konusundaki dikteci yüzeysel tavrın dışına çıkılarak davranış bozukluklarının kaynağına inilmesi, çocuktan önce anne babanın eğitilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

2.5.5. Anı

İçtenliği dolayısıyla çocukların ilgili alanına giren anı, çocuk için aynı zamanda ileride kendisinin de karşı karşıya gelebileceği durumlar için bir ön tecrübe kaynağıdır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de anı türünde kaleme alınan metinlerin sayısı kırka yakındır. Anıların yirmi dört kadarı telif, on dört kadarı çeviridir. Bunların bir kısmı Recaizade Ercüment Ekrem'in anılarında olduğu gibi bir - bir buçuk sayfa arasında değişen yaşam hikâyeleridir. İki, üç, dört, hatta yedi sayı süren uzun anılara da rastlanmaktadır.

Recaizade Ercüment'in anılarındaki edebî üslup ve yoğunluk, hüzünlü bir kabulleniş, anlatımı etkili kılmıştır. Genelde öğrenciler tarafından yazılmış basit düzeyde anılar yanında edebî değeri yüksek böyle anılar, konuyu farklı biçimde ele alış yönünden ayrılmaktadır. Sözelimi ölümü konu alan “Hatıra-i Müebbed” başlıklı anı, basmakalıp olay ve öğeler üzerine kurulmuş, bu hazin ölümün küçük kızı çok etkilediği söylenmiştir. Yazının etkileyiciliğini artırmak için melodrama

başvurulmuştur. Oysa Ercüment Ekrem’in anılarında acıma değil, acı vardır ve bu acı anlatılırken ölüm şeklinden bile bahsedilmeye gerek duyulmamıştır.

Anıların konusu genellikle çocuklukla ilgilidir. Okulla ilgili anılar çoğunlukla sınavlara ve mezuniyet törenlerine dairdir. Çocukluğun bir başka güzelliği olan ramazanlar ve bayramlar da anılar arasındaki yerini almıştır.

Ölüm, insanı derinden etkileyen bir hadisedir. Çocuklar ise anne veya babalarının, kardeşlerinin, arkadaşlarının veya hayvanlarının ölümünden, büyüklere göre daha fazla etkilenirler. Bunun da ileride anılarına yansımaları doğaldır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de yayımlanan anılar içinde ölüme en çok yer veren isim, Rezaizade Ercüment Ekrem'dir. Onun yedi anısından yalnızca birisi ölümle ilgisiz, neşeli bir anıdır. Ercüment Ekrem de babası Rezaizade Mahmut Ekrem gibi, kendisinden dört-beş yaş büyük ağabeyi Nijad'ın ölümünden çok etkilenmiştir. Anılarında Nijad'la birlikte İstinye'de geçirdikleri mutlu anıları, babalarını pencerede bekleyip vapurun iskelede görünmesiyle babalarının elini ilk öpen olmak için koşuşturmalarını, Nijad'ın tabiata olan aşkını, duygulu yapısını, papatyaları sevişini, kendisinin de nahif, rakik, saf ve masum halleriyle papatyalara benzeyişini, hastalığının etkisiyle yatağa mahkûm olduktan sonra sağlıklıyken çok haz duyduğu sandal gezintilerini, tabiatı resimlemekle kendini avuttuğunu etkileyici bir dille anlatır. Yine bir müddet kendileriyle kalan ve kardeş olarak benimsedikleri öksüz Şemsâ'nın ölümü de onu çok etkilemiş, kabri yakın olmasına rağmen onu, ölümünden ancak bir sene sonra ziyaret edebilmiştir.

Çocukluğun neşeli tarafları da bütün muzipliği, saflığı, aldırmaçlığı, haşarılığıyla hayat yükünün omuzları çökerttiği yetişkinlikte büyük bir özlemle yâd edilir.

Çocukluk anıları dışında kalanlar da vardır. Louis Metyuh'un arkadaşıyla birlikte bir adaya yaptığı yolculukta sandallarını çaldırmalarını ve hırsızın, kıvrak zekâsıyla, hiç yorulmadan, kürek çekmeden denizde ilerlemesini, bu hâlin onları nasıl güldürdüğünü anlattığı “Ceketten Yelken”, şehirdeki aynı ada sahip bütün insanları, konser salonuna toplamayı başaran, fakat bir yaygarayla işin ters dönerek bütün salonun aynı anda, konserin tam ortasında boşalmasının anlatıldığı “Konserde”, oyuncu Galipo'nün*, zamanı kısıtlı olmasına rağmen aldığı nazik bir daveti reddedemeyerek arkadaşının uyarılarına aldırmaksızın bir köye yaptığı yolculuk sırasında tren ve vapurların işleyişindeki aksaklık yüzünden çektiği sıkıntıları ve işkenceye dönüşen yolculuğu sonucunda işine ucu ucuna yetişmesini anlattığı “Bir Küçük Tenezüh”, Alphonse Daudet'nin on altı yaşında büyük edebiyatçı olma hayaliyle ilkokuldaki mubassırılık görevini bırakıp Paris'e gitmesini, orada, kardeşinin yanında, memleketindeki en mükemmel konaklara değişmeyeceği bir tavan arasında kalmasını ve ilk izlenimlerini anlattığı “Paris'e İlk Gelişim”, Allen Dicson'ın, bir cinayetin aydınlatılması sırasında yaşadıklarını uzun uzun anlattığı “New York'ta Bir Misafirhane” adlı anıları bu türdendir.

Gezi yazısı olarak düşünülebilirse de, mekân üzerinde değil yaşananlar üzerinde yoğunlaşan ve “hatıra” olarak okura sunulan metinlerde yolculuklar sırasında karşı karşıya kalınan tehlikeli durumlar konu edilmiştir.

2.5.6. Biyografi

Biyografiler, önemli kişiler hakkında verdikleri açıklayıcı bilgi bakımından çocuğun edebî zevk almasından çok bilgilенmesini sağlamaya yöneliktir. Biyografi, başlangıçta Amerika ve Avrupa’da, ulusal kahramanlara dikkat çekmek için düşünülmüş bir çocuk edebiyatı türü olarak 20. yüzyılın başlarında gelişmiştir.

Çocuklara Mahsus Gazete’de, biyografilerde genellikle ansiklopedik bir dil kullanılmıştır. Fakat “Bernardin Çocukluğunda”, “Edison’un Çocukluğu”, “Alphonse Daudet Çocukluğunda”, ”Sa’y ü Gayret: Cütto*”, ”Terâcim-i Ahvâlden: Macellan”, ”Matbaanın İcadı ve Gutenberg” gibi metinler ise anıya yaklaşan edebî bir üslupla yazılmıştır. Bu metinlerde imkânları çok sınırlı olmasına rağmen azim ve gayretleriyle çok önemli başarıları imza atan kişilerin hayatlarından sahneler aktarılmıştır.

Hayatlarından bahsedilen diğer önemli kişiler arasında edebiyatçılar yanında bilginler, filozoflar, mucitler, kâşifler, seyyahlar da bulunmaktadır. Bu isimler şunlardır: Jules Verne, Louise Bossenar*, Guy de Maupassant, Fortune de Vagabond*, Catulles Mendes, Alphonse Daudet, A’vanzade Mehmet Süleyman; Sokrat, Filozof Jacques Newton; Gazali, İbn-i Sînâ, İmam-ı Azam Ebu Hanife, İmam-ı Şafi, Camille Flammarion; Mongolfiye* Biraderler, Philippe de Girard*, Buffon, Jeanne D’rc; Emile Holos*, August Pavi.

Biyografilerin çoğu Batılı bilim adamı, edebiyatçı, filozoflara dairdir. Bu durum, yazıların çoğunun Batılı dergilerden çevrilmesiyle çok yakından ilgilidir. Edebiyatçılar da, hikâye ve romanları *Çocuklara Mahsus Gazete*’de yayımlananlardır.

2.5.7. Gezi yazısı

Yaşadığı çevreden uzaklaşma, yeni yerler keşfetme isteği, çocuktaki merak duygusunun sonucudur ve bu duygu çocuk ruhunda çok güçlüdür. Çocuk bunu bedenen gerçekleştiremez, fakat uzak yerlere, hayalî olarak sürekli yolculuklar yapar. Bu yüzden macera kitaplarının, gezi yazılarının çocuk dünyasındaki yeri tartışılmaz bir önemdedir. Gezi yazısının temel niteliği, okura bilmediği coğrafyaları tanıtmaktır.

Çocuklara Mahsus Gazete’de farklı ülkeleri, kültürleri anlatan pek çok yazı bulunuyorsa da, gezi yazıları, kaleme alınış tarzıyla bunlardan ayrılmaktadır. Edebî tür olarak gezi yazısı, öncelikle zevk vermelidir. Bu yüzden ağırlıklı olarak Japonya’dan, daha sonra Çin, Mançurya, Kore, İngiltere gibi ülkelerden; Saheyilan, Pâk, Serendip, Hawaii adalarından; Moukden, Amour gibi şehirlerden bahseden ve “Mebâhis-i Coğrafya” genel başlığı altında verilen söz konusu yerlere ait bilgiler ansiklopedik bir dille yazılmalarından, yani edebî değer

taşınamalarından dolayı bu türe dâhil edilemez. Öte yandan gerçek yaşantılara dayalı ve özellikle birinci tekil kişi anlatımıyla verilen anı, günlük, mektup, gezi yazısı gibi türlerdeki metinleri bazen birbirinden ayırmak güçtür. Çünkü bu türlerin özellikleri bir metinde iç içe geçmiş bir hâlde olabilmektedir. Örneğin gezi amaçlı gidilen bir yerden arkadaşına yolculuğunu, gezip gördüğü yerleri anlatan bir mektup gönderen seyyahın yazmış olduğu metin hem mektup hem gezi yazısı hem anı hem de günlük özellikleri göstermektedir. Fakat bu metin, bu türlerden herhangi biriyle tanımlandığında eksik kalmaktadır. Benzer şekilde “Seyahat Hatıraları” başlığıyla verilen metinlerin de her iki türe birden girdiği söylenebilir.

Çocuklara Mahsus Gazete'deki gezi yazılarının çoğunluğu çeviri ise de Fâik Sabri [Duran]'ın, “Bahr-ı Sefid'de Bir Cevlan: Fennî Seyahatname” başlıklı tefrikası bu boşluğu doldurur niteliktedir. Bundan başka Zeynelâbidin Salih, İzmir'den İstanbul'a yaptığı yolculuğu, Ahmet Fâik de yine yurt içinde yaptığı küçük bir geziyi anlatmıştır. Çeviri gezi yazıları ise Alp dağlarına, Avustralya'ya, Asya'ya, Güney Kutbu'na yapılan gezilerin gözlemlerinden oluşur. Bu gözlemler hikâyeleştirilerek anlatılmıştır.

2.5.8. Mektup

Mektup, en yalın anlamıyla iki kişi arasında geçen konuşmanın, sohbetin yazılı biçimidir. Edebiyat türü olarak mektup, ifade ediş bakımından haberleşme boyutunu aşarak yüksek bir seviyeye ulaşır. Okuru bu türe çeken ise içinde çoğu zaman ince bir hüznün, özlem ve içtenlik barındırmasıdır.

Mektupların bir kısmını çocukların gazeteye gönderdikleri oluşturur. Çocuklar mektuplarında dergiyi ne denli benimsediklerini anlatarak teşekkürlerini bildirirler. Ayrıca gönderdikleri yazıları yayımlamalarının kendilerini yazma konusunda şevklendirdiğini ifade ederek mükemmel bir edip değilse bile âciz bir muharrir olmak için çalışacaklarına söz verirler.

“Fennî Mektuplar” ve “Posta Kutusu” köşeleri edebî mektup türüyle ilgisizdir. “Selanik'ten Mektup” köşesinde ise Selanik'teki çeşitli okulların sınav sonuçları ile mezuniyet törenleri hakkında haberler yer alır.

Mektupların çoğunluğunu çeşitli sebeplerle ailesinden ayrı düşen çocukların anne, baba ve kardeşlerine yazdıkları oluşturur. Anne-babaların çocuklarına yazdığı mektuplara ise pek rastlanmaz. Babanın oğluna yazdığı ve “Bir mektub-ı hakikat-meal” başlığıyla yayımlanan mektupta ise oldukça ilginç satırlar yer almaktadır. “Oğlum” hitabıyla başlayan mektup, edebiyatla ilgilendiği, kitap çıkaracağı gerekçesiyle kendisinden para isteyen oğlunun mektubuna babanın cevabıdır. Baba, oğlunu ağır sözlerle eleştirerek kendisinin olduğunu iddia ettiği “Çiçek” başlıklı yazının başkasına ait olduğunu bildiğini ifade ederek ona nasihatlerde bulunur.

Bazı mektuplar da çocuklara mektup yazmayı öğretmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu mektuplarda sağlam bir kompozisyon dikkati çeker. Çocukların

arkadaşlarına yazdıkları mektuplar “birader, kardeşim, azizim, sevgili refikim, muhterem kardeşim, hukuk-şinas kardeşim, mir-i muhterem, fetanet-perver kardeşim, timsal-i muhabbet” gibi hitaplarla başlar.

Yazar olmak isteyen çocukların ne yapmaları gerektiğini soran ve bunlara verilen cevapları içeren mektuplar da yer alır. Yazıda ilerlemek için önce dilin kurallarını tam olarak öğrenmek, sonra bu kurallarla ilgili uygulamalar yapmak ve nihayet müsvedde çalışmalarına geçmek tavsiye edilir. Mektup yazarken gereksiz sözlere yer vermemek, cümleleri kısa tutmak ve ifadeye sadelik vermek gereği üzerinde durulur.

Franklin’in kendisinden borç para isteyen muhatabına yazdığı ve “Nümune-i fazilet-i insaniye” ifadeleriyle sunulan mektuba ayrıca değinmek yerinde olacaktır. “Efendim” hitabıyla başladığı mektubunda Franklin, muhatabına, istediği parayı gönderdiğini, memleketine dönünce bir iş bulup borcunu ödeme imkânı bulursa geri vermesini, aksi takdirde vermemesinde bir sakınca olmadığını ya da kendisi gibi zor durumda kalmış bir insana verirse parayı ödemiş olacağını, o kişiye de sıkıntıya düşmüş birisiyle karşılaşarsa onun sıkıntısını gidermeye çalışmasını söylemesini ister.

İzmir’de *Ahenk* gazetesi yazarlarından Ahmet Efendi’nin oğlu Fâik’in gönderdiği mektupta da kendisinin çiftçi çocuğu olduğu, tarlada çalıştığı, babası tarafından eğitildiği, çiftçiliğin güzel ve kazançlı bir meslek olduğu anlatılarak zamanında çok para sarf ederek okullarda çiftçiliği öğrenen ve öğrendiklerine göre ziraat yaparak zengin olan bir adam örnek gösterilir.

SONUÇ

Çocuklara Mahsus Gazete, adındaki “gazete” ifadesinin tersine haftalık bir yayın organı olması, haber ağırlıklı yayın yapmaması dolayısıyla daha çok dergi özellikleri gösterir. Dergide her yaştan çocuğa yönelik yazı bulunmaktadır. *Çocuklara Mahsus Gazete*, iptidaiyeden rüştiye, idadiye ve hatta yüksek okul öğrencilerine varıncaya kadar her çocuğun okuyabileceği nitelikte bir dergidir. İlk yıllarda okuyucu yazılarına da yer verilmiştir.

On iki yıl yayın yapan *Çocuklara Mahsus Gazete*, dergicilik anlamında başarılı bir çizgi yakalamıştır. Kendinden önceki çocuk dergileri göz önünde tutulduğunda, ilk telif çocuk hikâye ve romanları ile çocuk şiirlerinin bu dergide yayımlandığı görülmektedir. İlk ürünler nitelik yönünden belli bir düzeyi aşamamışsa da, ikinci dönemde nitelikli çocuk edebiyatı örnekleri çeviri yoluyla edebiyatımıza kazandırılmıştır. Telif nitelik taşıyan ağırlıklı tür şiirdir. *Çocuklara Mahsus Gazete*’nin edebiyat yönünün zayıf kalması, yayımlanma amacının öncelikle çocukların güzel ahlak edinmelerini, derslerinde daha başarılı olmalarını ve dünya hakkında yeni ufuklar edinmelerini sağlamak olmasıyla yakından ilgilidir. Bu da derginin fenne ağırlık vermesine yol açmıştır.

Çocuklara Mahsus Gazete’de çocuk şiiri olarak yüz seksen kadar metin bulunmaktadır. Bunların çoğu tahkiyeli bir üslupla ve aruz vezniyle yazılmıştır. Şiirlerin bir kısmı Çocuklara Rehber dergisinden aktarılmıştır. Çocuklara Mahsus Gazete’deki edebiyat ürünlerinde konu ve ileti önem kazanmış, bu özelliklerin başlıklarına da yansımıştır. Çoğunluğu okuyuculara ait olan ilk telif hikâyelerde basit bir kurgu söz konusudur. Bu türde zamanla ilerleme kaydedilmiş, ikinci dönemde özellikle çeviri hikâyelerle nitelikli eserler okura aktarılmıştır. “Millî hikâye” olarak verilen telif eserler konu ve kuruluş yönünden dönemin edebî yönelimiyle koşutluk gösterirken “fennî hikâye/roman” olarak sunulan eserler de önemli bir yer tutmaktadır. Çeviri roman ve uzun hikâyeler de büyük oranda seyahate ve fenne dairdir. Çocuklara Mahsus Gazete’de üç çeviri tiyatro yayımlanmıştır. Anı türünde eserler diğer türlere oranla daha fazladır. Telif ve çeviri anıların sayısı dengededir. Özellikle Rezaizade Ercüment Ekrem’e ait anılar edebî değer taşıyan metinlerdir. Tefrika olarak yayımlanan uzun anılar da yer almıştır. Dergide çoğunluğu öğrencilere ait olan okuyucu mektuplarına ikinci dönemde neredeyse hiç rastlanmaz. Büyük bir kısmı çeviri olmak kaydıyla biyografi ve gezi yazısı türlerinde eserler de bulunmaktadır.

Derginin en dikkat çekici özelliği, çocuk edebiyatında çok önemli bir yeri bulunan “masal”a ve masalsı, fantastik ögelere hiç yer verilmemesi, çocukların mutlak “gerçek”in çemberinde tutulmasıdır. Tek yönlü bakış açısı, çocukların hayal güçlerini geliştirmeye yönelik eserlerin sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Katı gerçekliğin hikâye, roman, şiir, anı, fabl, makale, sohbet gibi türlerle çocuklara sunulmaya çalışıldığı edebî ürünlerde ise temel amaç, çocukların çalışkan, uslu, terbiyeli olmalarını, büyüklerinin sözlerini daima dinlemelerini sağlamaktır. Çocukların kendilerini buldukları bölüm, çoğunluğu çeviri olan, gemilerle yapılan seyahatleri konu alan çocuk romanlarıdır.

Bu dönem edebiyat ürünlerinde görülen bir özellik de kurmacaya ve incelemeye dayalı türlerin adlandırılışındaki karışıklıktır. Dergide fıkra, latife yerine kullanılmış, bazen de hikâyeyi karşılayacak anlamlar kazanmıştır. Makale ve sohbet yazılarında ise durum daha karmaşıktır. Ansiklopedik bilgi veren yazılar için makale kullanıldığı gibi, bu terimle, hikâyenin ya da romanın bir bölümünün kastedildiği de olmuştur.

Çocuklara Mahsus Gazete’nin üzerinde durulacak önemli bir yönünü de çeviri meselesi oluşturmaktadır. İlk yedi yılda telif ve çeviri oranı dengede iken sekizinci ciltle birlikte çeviri ağırlık kazanmıştır. Bu, çocuk edebiyatımızın gelişmesine ket vurmakla birlikte derginin niteliğini yüksaltmıştır. Çeviriler arasında basit ansiklopedik bilgilerden dünyaca ünlü romanlara kadar her türlü metin bulunmaktadır.

Dergide genel olarak bilinen isimler yoktur. İsmi duyulmuş yazarlar arasında devamlı yazı gönderen, Rezaizade Ercüment Ekrem’dir. Onun çeşitli anı ve çeviri hikâyeleri yayımlanmıştır. Ahmet Mithat’ın birkaç fabl ile hayvanlar hakkında bilgi veren yazıları ile Süleyman Nesip’in Tefrik Fikret’e ithaf ettiği ve

daha önce Bursa'da çıkan *Fevâid* isimli dergide yayımlanan “Tıfl-ı Nâim” başlıklı kısa edebî yazısı gibi daha önce yayımlanmış olan kimi parçalara da yer verilmiştir. Derginin çok geniş bir yazar kadrosu vardır. Derginin yetenekli kalemlere sayfalarını açmış olması, birçok özensiz yazı yanında azimli ve istikrarlı isimleri gün yüzüne çıkarmış, yeteneklerinin gelişmesine imkân vermiştir. Bunlar arasında Fazlı Mağmumi, Filibelizade Mehmet Nizami, Muhibbizade Namık, İbrahim İhsan, Ahmet Fâik, Fâik Sabri gibi birçok isim sayılabilir.

Dergide her ne kadar çocukların anlayabileceği sade bir dil kullanılmaya çalışılmışsa da özellikle Padişahın doğum ve tahta çıkış gününe ait nüshalarda ve büyüklere yönelik bazı yazılarda dil ağırlaşmaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete'nin son sayısı 13 Ağustos 1908 tarihlidir. Yayında kaldığı sürece yayın akışına ilişkin en ufak değişikliklerin bile önceden duyurulduğu dergi, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından, yayın hayatından çekileceğine dair herhangi bir ifadeye yer vermeksizin kapanmıştır.

Yayınını on iki yıl aksatmadan sürdüren ve altı yüz yirmi yedi sayıya ulaşan *Çocuklara Mahsus Gazete*, bu yönüyle ilk dönem çocuk dergilerinden belirgin şekilde ayrılır. *Çocuklara Mahsus Gazete*, çocuk dergiciliğinde olduğu gibi çocuk edebiyatının gelişmesinde de önemli bir aşamadır.

KAYNAKLAR

- ACAROĞLU, Türker (1944), *Çocuk Şiirleri Antolojisi*, Ankara: Berkalp Kitabevi.
- ACAROĞLU, Türker (1970, 1 Eylül), “Çocuklar İçin Süreli Yayınlar”, *Türk Dili*, S. 228, s. 459-462.
- AKAY, Hasan (1998), *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- AKIN, İsmail (1995), *Çocuk Edebiyatında Tevfik Fikret ve Şermin Adlı Eserinin Yeri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ALPAY, Meral (1980), “Türk Çocuk Edebiyatı”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 8-9, s. 167-191.
- BALCI, Ahmet (2002), *Çocuklara Rehber Dergisinin Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BAYRAK, M. Orhan (1994), *Türkiye’de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831 – 1993)*, İstanbul: Küll Yayınları.
- BAYRAM, Yavuz (2005, Ağustos-Eylül), “Türk Edebiyatının İlk Çocuk Dergisi: Mümeyyiz (1869-1870)”, *Hece (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı)*, S. 104-105, s. 484-500.
- BERKES, Niyazi (2002), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 3. baskı, İstanbul: YKY.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman (1962), *Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar*, Hür Türkiye Dergisi Yayınları.
- ÇETİN, Nurullah (2003), *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Basımevi.
- DİLİDÜZGÜN, Selahattin (1996), *Yazın Eğitime Atılan İlk Adım – Çağdaş Çocuk Yazını*, İstanbul: YKY.
- DUMAN, Hasan (2000), *Osmanlı – Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828 – 1928)*, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları.

- EMİROĞLU, Öztürk (1992), *Tanzimattan 1928'e Kadar Yayınlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ENGİNÜN, İnci (2001), "Bir Çocuk Edebiyatçısı: Mehmet Şemseddin", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 4. baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gazi Ahmed Muhtar Paşa (1993), *Takvîmü's- Sinîn*, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Dr. Hamit Pehlivanlı, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- GENÇEL, Şeyma (1984), "Çocuk Dergileri", *Türkiye'de Dergiler, Ansiklopediler (1849 – 1984)*, İstanbul: Gelişim Yayınları.
- GÜLTÜRK, Kirman (1981), *Çocuklara Mahsus Gazete'nin 1-50 Sayılarının (1. cildinin) Sistematik Tetkik ve Umumî İndeksi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Lisans Tezi.
- IŞIK, İhsan (2006), *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, 10 Cilt, Ankara: Elvan Yayınları.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal (1988), *Son Asır Türk Şairleri*, 4 Cilt, 3. baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İNÜĞUR, M. Nuri (2002), *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: DER Yayınları
İslâm Ansiklopedisi (1965), 13 Cilt, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- KÜR, İsmet (1991), *Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- OĞUZKAN, A. Ferhan (2001), *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- OKAY, Cüneyd (1999), *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ORAL, Fuad Süreyya (1967), *Türk Basın Tarihi – Birinci Kitap: Osmanlı İmparatorluğu Dönemi*, Yeni Adım Matbaası.
- OZANSOY, Halit Fahri (1970), *Edebiyatçılar Çevremde*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.

SEVENGİL, Refik Ahmet (1968), *Türk Tiyatrosu Tarihi V: Meşrutiyet Tiyatrosu*, İstanbul: Devlet Konservatuarı Yayınları, Millî Eğitim Basımevi.

TOPUZ, Hıfzı (1973), *100 Soruda Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler / Eserler / Terimler (1977/77/79/81/82/86/90/98), 8 Cilt, İstanbul: Dergâh Yayınları.

YAŞAR, Şeyma (2001), *İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

YÖNTEM, Ali Canip (2005), “Muallim Cûdî Efendi”, *Prof. Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, Hazırlayanlar: Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan, 2. basım, Konya: Tablet Kitabevi.